

Ovisnost i adolescencija

Juran, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:743981>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI
PREDŠKOLSKI ODGOJ

PETRA JURAN

OVISNOST I ADOLESCENCIJA
ZAVRŠNI RAD

Pula, 2015.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI
PREDŠKOLSKI ODGOJ

PETRA JURAN

OVISNOST I ADOLESCENCIJA
ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0303021322

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Razvojna psihologija

Mentor: dr. sc. Aldo Špelić ,doc. prof.

Pula, 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, PETRA JURAN,

kandidat za prvostupnika stručna prvostupnica bacc, paed. ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojeg vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojeg necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 2015.

Studentica:

Petra Juran

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1. 1. Emocionalni i socijalni razvoj u dojenačkoj dobi i najranijem djetinjstvu.....	1
Važnost ranoga iskustva u kasnijem razvoju.....	1
1. 2. Prijelaz iz djetinjstva u doba mladosti.....	5
Stvaranje strukture dječje ličnosti.....	5
1. 3. Adolescencija.....	7
1. 3. 1. Adolescencija i druga individuacija.....	7
1. 3. 2. Promjene u psihosocijalnom funkcioniranju adolescenata	8
1. 3. 2. 1. Razumijevanje socijalnih odnosa.....	9
1. 3. 2. 2. Egocentrizam u adolescenciji.....	9
1. 3. 2. 3. Identitet u adolescenciji.....	10
1. 4. Istraživanja psihosocijalnoga razvoja adolescenata.....	12
1. 5. Adolescentna kriza i odnos s roditeljima	14
2. METODA ISTRAŽIVANJA.....	15
2. 1. Ciljevi i zadaci istraživanja.....	15
2. 2. Ispitanici i postupak istraživanja.....	16
2. 3. Instrumenti istraživanja.....	16
3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	22
3. 1. Ispitivanje spolna različitost u ovladavanju procesa druge individuacije.....	22
3. 2. Ispitivanje različitosti mladih rane i srednje adolescentne dobi u načinu ovladavanja procesa druge individuacije.....	24
3. 3. Ispitivanje povezanosti ovisnosti adolescenata o igranju video igrica i uspješnosti ovladavanja procesom druge individuacije.....	29
4. RASPRAVA.....	34
1. Spolna različitost u ovladavanju procesa druge separacije-individuacije.....	35
2. Ovladavanje procesom druge separacije-individuacije s obzirom na razdoblja adolescentnog razvoja.....	36

3.Ovladavanje procesom druge separacije-individuacije i ovisnost o igricama.....	37
5. ZAKLJUČAK.....	39
6. SAŽETAK.....	41
7. LITERATURA.....	43

IZJAVA

o korištenju autorskog djela Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis _____

1. UVOD

Adolescencija je razdoblje razvoja i odrastanja čovjeka, a označava prijelaz iz djetinjstva u svijet odraslih. Upravo adolescencija označava ili drugim riječima obuhvaća područje psiholoških promjena u vidu napuštanja ranih identifikacija s roditeljima čime se ostvaruje područje krize koje se definira psihološkim odvajanjem djeteta od roditelja.

U radu ćemo govoriti o psihološkim promjenama koje se događaju u tome razdoblju te njihovom utjecaju na pojedinca. Također, govorit ćemo o procesu druge individuacije (Blos, 1979, prema Špelić, 2007) kao procesu koji simbolizira izgradnju psihičke autonomije, a time i poteškoće odnosno krize koje svaki adolescent prolazi i ovisnosti kojima se okreće.

Središnji interes ovoga rada obuhvaća istraživanje kojim se želi ispitati kako se ovisnost o video igricama kod mladih u adolescentnoj dobi manifestira u adolescentnome razvoju. Spomenut ćemo također odnos s roditeljima te način na koji on utječe na adolescentno razdoblje.

1. 1. Emocionalni i socijalni razvoj u dojenačkoj dobi i najranijem djetinjstvu

Važnost ranog iskustva u kasnijem razdoblju

Teorije objektnih odnosa nastale su kao rezultat istraživanja različitih autora (R. Spitz, M. Mahler, M. Klein, D. Winnicot i J. Bowlby) ranog djetetovog razvoja u kojemu dijete razvija odnos prema vanjskome svijetu, a ujedno i odnos prema samome sebi. Svi su autori u svojim istraživanjima bili usmjereni na najranije razdoblje djetetova života, a predmet istraživanja teoretičara objektnih odnosa bile su karakteristike dijadnog odnosa majke i djeteta, odnosno utjecaj kvalitete tog odnosa na proces djetetova 'psihičkog rođenja' (Špelić, 2004).

Sigmund Freud, utemeljitelj psihoanalitičkoga pristupa, vjerovao je kako psihičko zdravlje i problemi ovise o najranijemu razdoblju života, odnosno o kvaliteti djetetova odnosa s roditeljima. Temeljna načela njegove teorije prihvaćena su i dalje razrađena u nekoliko kasnijih teorija razvoja ličnosti. Predstavnik te neo-freudovske perspektive jest Erik Erikson.

Prvu godinu života Freud je nazvao oralnim stadijem i smatrao kako su u tome razdoblju od presudne važnosti zadovoljavanje djetetovih potreba za hranom te oralna stimulacija. Erikson je prihvatio Freudovo isticanje važnosti hranjenja, ali je proširio i dopunio Freudovo gledište. Vjerovao je kako zdravi psihički razvoj u dojenačkoj dobi ne ovisi samo o količini hrane ili oralnom podraživanju, nego i o kvaliteti ponašanja djetetova skrbnika. Erikson je priznao kako ni jedan roditelj ne može biti savršeno usklađen s potrebama svojega djeteta. Ipak, kada je skrb o djetetu takva da u njoj prevladavaju ljubav i

suosjećanje, psihološki konflikti toga prvog razdoblja života, koje se naziva temeljnim povjerenjem nasuprot temeljnom nepovjerenju, razrješavaju se pozitivno.

Dijete koje stekne povjerenje vjeruje kako je svijet dobar i nagrađujući pa se sa sigurnošću i povjerenjem upušta u njegovo istraživanje i različite pothvate. Dijete koje razvije nepovjerenje ne očekuje od drugih ljudi suosjećanje i ljubaznost pa se štiti od svijeta povlačenjem, kako od ljudi tako i od stvari koje ga okružuju.

Emocionalno vezivanje ili privrženost između djeteta i njegove majke počinje se razvijati već od prvih dana nakon djetetova rođenja (Nikolić, 1990).

Sam razvoj sposobnosti uspostavljanja i održavanja odnosa s objektima vanjskoga svijeta započinje u razdoblju prve tri godine djetetova života. U prve tri godine djetetova života, dijete kroz dijadni odnos s majkom izgrađuje iskustvo o postojanju vanjskoga svijeta i sebe kao psihičkoga entiteta što bi značilo da se razvija bazični identitet, odnosno self-koncept koji predstavlja svijest o sebi kao zasebnome entitetu i drugima koji postoje neovisno o njemu. Na osnovi istraživanja razvoja dijadnoga odnosa majka – dijete dobiveni su rezultati koji pokazuju da nedovoljno dobra očekivana okolina, odnosno neadekvatan odnos majke u odnosu na djetetove potrebe, značajno određuje onaj dio djetetove ličnosti koji omogućava djetetu da uspostavi i održi odnos s vanjskim svijetom objekata i utoliko i svijest o vlastitome postojanju kao zasebnome biću (Špelić, 2004).

U tome je razvoju veoma značajna uloga majke koju Margaret Mahler definira ulogom mosta pri čemu je uloga majke omogućiti djetetu da premosti odnos između sebe, odnosno svojega unutarnjega svijeta i doživljaja vanjskog svijeta i svijeta objekata. Pritom je najvažnija uloga majke omogućiti djetetu da prijeđe iz svijeta subjektivnosti u svijet objektivnosti. Neadekvatnost razvoja objektnoga odnosa može se manifestirati pojavom dječjih psihotičnih stanja u kojima se nepovoljnosti razvoja objektnoga odnosa mogu prepoznati u neadekvatnom razvoju ega, odnosno nesposobnosti adekvatnoga odnosa prema realitetu. Nerazvijenost ega manifestira se u situacijama frustracije ili konflikta na način da dolazi do raspada ego funkcija što rezultira neadekvatnim testiranjem realiteta i poteškoćom kontrole vlastitih nagonskih aspekata ponašanja (Špelić, 2004).

U prvim stadijima razvoja djeteta, integracija predstavlja ključni razvojni zadatak. Winnicott tvrdi da dijete svaki nedostatak majčinske njege u ranome periodu doživljava kao prijetnju samome postojanju. Napominje da se „primarna majčinska zaokupljenost“ razvija postepeno kao stanje pojačane osjetljivosti za vrijeme. Zaokupljenost je posebno intenzivna potkraj trudnoće i traje nekoliko tjedana nakon poroda, a zatim nestaje ne ostavljajući trag u

sjećanju i na taj način podliježe snažnome potiskivanju. On to stanje uspoređuje s povlačenjem, disocijacijom ili fugom, gotovo shizoidnom epizodom, naglašavajući međutim da to naizgled patološko stanje može razviti samo psihički zdrava majka i da je ono maksimalno funkcionalno jer majci omogućava da se prilagodi djetetu i da postane osjetljiva na njegove potrebe. Dijete u vezu s majkom ulazi sa svojim osobinama, konstitucijom, urođenim razvojnim težnjama i nagonskim potrebama, pokretnošću i osjećajnošću, a majka koja razvije primarnu zaokupljenost osigurava okvir u kojemu postaje sve jasnija djetetova konstitucija, okvir u kojemu se počinju razvijati njegove sposobnosti i na taj način dijete postepeno počinje stvarati osjećaj sebe i svojega postojanja (Nikolić, 1990).

Winnicott je ukazao na bitne funkcije majki u ulozi „prosječno očekivane“ i „olakšavajuće“ okoline u procesu sazrijevanja djetetova ega pa smatra da se „podržavanje“ djeteta odnosno „holding“ odnosi na sveukupnost majčine njege u dobi kad je dijete u fizičkoj i psihološkoj ovisnosti o njoj. Okolina tada ide u susret djetetovim potrebama, no one još uvijek nisu fiziološko i psihološko sasvim odvojeni već se nalaze u procesu odvajanja. „Podržavanje“ tada znači da je dijete sigurno od fizičkih udaraca, ono računa na osjetljivost djetetove kože na dodir, slušnu i vidnu osjetljivost i na djetetovu slabu sposobnost shvaćanja da u svijetu postoji bilo što osim njega samoga.

Upravo zbog toga Winnicott objašnjava drugu bitnu funkciju „handling“ kao način na koji majka od trenutka do trenutka vodi fizičku brigu o djetetu tako da ono počinje upoznavati vlastito tijelo. Upravo na taj način majka i dijete čine psihosomatsko partnerstvo kao da čine jednu jedinku.

Osnovni preduvjet za mentalni razvoj djeteta čini sposobnost primarnoga objekta da postane dobar sadržavatelj djetetove ličnosti ili kako je Winnicott to nazvao „dovoljno dobra majka“ (Nikolić, 1990). Olakšavajuću okolinu zaslužnu za sposobnost prilagođavanja promjenjivim potrebama djetetove ličnosti tijekom njegova razvoja, za dijete predstavlja upravo „dovoljno dobra majka“ koja se može potpuno posvetiti djetetu i kroz adekvatne mu odgovore omogućiti da stvori doživljaj vlastite individuacije.

Prema Winnicottu, uloga je majke i ta da ona omogući suočavanje i prorađivanje stanja novorođenčeta koje doživljava anksioznost. Winnicott je to stanje nazvao „nezamisliva anksioznost“, a odnosi se na užasavajuće strahove koje dijete osjeća kao rezultat apsolutne ovisnosti o drugima. Kako bi dijete moglo prihvatiti iskustvo o postojanju objekata vanjskoga svijeta kao odvojenih i samostalnih u odnosu na postojeće vlastite potrebe, te s tim

prihvatanjem iskustva odvojenosti uspostaviti doživljaj vlastitoga autonomnog postojanja, velika je važnost pridodana procesu individuacije.

Stoga je veoma bitno shvaćanje Margaret Mahler koja je razvoj objektnoga odnosa definirala kao proces kojim dijete diferencira sebe od svojega primarnoga odgojitelja i postiže iskustvo autonomne individue. Taj proces karakterizira promjena od stanja nediferenciranoga do individualiziranoga djetetova postojanja kao zasebnoga entiteta.

Kod procesa separacije, odnosno individualizacije, dijete prolazi kroz određena stanja značajna za razvoj objektnih odnosa. U fazi diferencijacije dijete doživljava majku kao totalni objekt, što bi značilo da je doživljava kao osobu odvojenu od sebe dok ju je prije smatralo dijelom sebe, odnosno parcijalnim objektom. Kroz sljedeću se fazu, prakticiranje, dolazi do razvoja motorike koja predstavlja osnovnu djetetovu preokupaciju te ono kroz iskustvo motoričkih sposobnosti ponovo izgrađuje svoj narcistički aspekt osobnosti i pokazuje neovisnost od izvanjskoga objekta (Špelić, 2004).

Majčina sposobnost prihvatanja separacije određuje daljnji djetetov razvoj prema formiranju osnovnoga identiteta. Upravo ta sposobnost, odnosno strah od odvajanja od majke, karakteristična je za fazu približavanja. Dijete je u tom razdoblju suočeno s iskustvom odvajanja čime započinje razdoblje određeno separacijskim strahom i procesom žalovanja. Majka na djetetove strahove odvajanja može reagirati ili negacijom ovih razvojnih aspekata ili može potaknuti regresiju djeteta na raniji simbiotski odnos i tako zapriječiti razvoj prema individuaciji djeteta. U ovome je razdoblju veoma važna uloga prijelaznih objekata koji djetetu olakšavaju separaciju od majke.

Margaret Mahler je svoju posljednju fazu nazvala „konstantnost objekata“ što znači da dijete može prihvatiti iskustvo odsutnosti za njega važnoga objekta. U ovoj se fazi razvija kapacitet „biti sam“ što znači da je dijete introjeciralo majčin lik kao unutarnji objekt koji sada predstavlja dio njegove strukture ličnosti. Majka kao konstantan objekt predstavlja mentalnu sliku koja se kod djeteta javlja u osamnaestome mjesecu života i koristi mu u situaciju odvojenosti, te ono na taj način može izdržati separacijsku anksioznost čime ne dolazi do regresije na ranije faze razvoja. Rezultat je ovoga procesa iskustvo „psihičkog rođenja“ s kojim započinje izgradnja prvih psihičkih struktura. Upravo zbog toga, psihički razvoj promatran kroz proces izgradnje autonomnosti u odnosu s primarnim objektom ovisnosti, određen je uspješnošću suočavanja i prihvatanja iskustva odvajanja.

Događanja i procese iz najranijega razvoja djeteta (Blos 1979, prema Špelić, 2007) prepoznao je u adolescentnome razdoblju i po analogiji prema Margaret Mahler nazvao ih procesom „druge individuacije“. Dok Mahler razvoj objektnoga odnosa u ranome djetinjstvu promatra kroz razvoj djetetove fizičke autonomnosti, Blos pod pojmom „druge individuacije“ promatra razvoj objektnoga odnosa kroz proces izgradnje psihičke autonomnosti tijekom adolescentnoga razvoja. Blos je stavio naglasak na napuštanje intrapsihičkih roditeljskih reprezentacija koje su do adolescencije predstavljale osnovu djetetova psihosocijalnoga funkcioniranja. Proces „druge individuacije“ predstavlja refleksiju svih onih strukturalnih promjena koje prate emocionalno odvajanje od internaliziranih objekata. U Mahlerinoj teoriji postoji zapažanje da se uspješnost razvoja objektnoga odnosa u razdoblju separacije-individuacije, posebno u podrazdoblju približavanja, reflektira na uspješnost prorade adolescentne krize i pojavnost pojedinih psihopatoloških stanja što je važno za interpretaciju fenomena adolescentnoga razvoja.

1. 2. Prijelaz iz djetinjstva u doba mladosti

Stvaranje strukture dječje ličnosti

Probuđena se pažnja djeteta za vrijeme analnoga stadija postepeno sasvim prirodno okreće prema seksualnim organima. Dijete ulazi u treći stadij psihoseksualnoga razvoja koji se naziva „genitalni stadij“ i tada spoznaje da taj dio tijela kod njega može pobuditi ugodne osjećaje. Dijete u toj dobi može imati značajnu autoerotksu aktivnost pod kojom se podrazumijeva da to čini samo zbog toga da bi doživjelo užitak od aktiviranja svojih genitalnih organa. Mastrubacija je kod djeteta prirodna aktivnost i manifestacija činjenice da dijete nalazi ugodu u sebi i za sebe (Nikolić, 1990).

Prijelazom u genitalni stadij libidnoga razvitka, dijete ulazi u fazu Edipovoga konflikta. To će na dijete utjecati tako što će ga učiniti svjesnim svog spola i njegovoga značenja. Prije edipovske faze dijete je tek malo aseksualno biće ili biseksualno odnosno dvospolno jer mu razlika između muškoga i ženskoga spola još nije jasno odijeljena. Edipov kompleks, najveći konflikt u djetinjstvu svih ljudi, karakteriziraju djetetovi osjećaji koji se najprije centriraju na roditeljsku figuru suprotnoga spola, dok ga potencijalni agresivitet tjera na to da nesvjesno želi odstraniti roditelja istoga spola.

Prva ženska figura kojoj je upućena sva ljubav maloga djeteta jest njegova majka. Međutim, između djeteta i majke javlja se velika zapreka, a to je otac. U tome se trenutku javlja ljubomora jer dječak želi svoju mamu samo za sebe i nesvjesno teži ka tome da eliminiira suparnika. Da bi se taj konflikt razriješio, potreban je dvostruki psihološki napor djeteta. Dječak između četvrte i šeste godine života trebao bi uspjeti u tome da svoj ljubavni kapacitet premjesti s majke na oca, zadržavajući pri tome i dalje nježne osjećaje prema majci, ali ne više sa žarkom željom da bude isključivo njegova. Dječak će nastojati oponašati svojega oca, ali će ga željeti i nadmašiti. Njegova se naklonost prema majci transformira u mušku želju da je zaštiti i na taj način postaje spreman da uđe u mladenačku dob, u adolescenciju, i da ispuni svoju ulogu muškarca s drugom ženom.

Djevojčice odmalena više privlače njihovi očevi koji su za njih prve osobe drugoga spola. Djevojčica nastoji da je otac zavoli i u toj joj osvajačkoj želji majka postaje suparnicom. Malo po malo ona počinje stjecati spoznaje o svojoj majci kao spolnome biću i iako je u početku željela zauzeti njezino mjesto uz oca, sada je nastoji oponašati. Ona mora prihvatiti samu sebe kao ženu i svoju sposobnost osvajanja usmjeriti prema drugim muškarcima da bi konačno pronašla jednoga koji će joj biti suprug.

Taj konflikt doživljavaju sva djeca pa se za Edipov kompleks kaže da je univerzalni psihološki fenomen. Način na koji otac i majka shvaćaju svoju roditeljsku funkciju ima udio u tome kako će se edipovski konflikt odvijati u dječjoj ličnosti (Nikolić, 1990).

Kako sva djeca dožive i prolaze kroz Edipov kompleks, tako dolaze i do značajnoga razdoblja u svojem životu, odnosno ulaze u svijet adolescencije.

Pubertet je fiziološka pojava koja počinje u dvanaestoj godini života kod djevojčica, a u četrnaestoj kod dječaka i traje pet do osam godina.

Pubertet se obično dijeli na tri stadija:

- 1) prepubertet u kojemu dijete intenzivno raste te se počinju javljati sekundarne spolne oznake koje podrazumijevaju rast dlaka i slično
- 2) pubertet u kojemu dječaci dobivaju prvu ejakulaciju, a djevojčice prvu menstruaciju
- 3) postpubertet odnosno dob kada djevojke i mladići prestaju intenzivno rasti te postižu punu spolnu zrelost i sposobnost za rasplodivanje.

Glavna je karakteristika adolescencije nagli biološki razvitak, dok istovremeno u razvoju svakoga mladog bića izaziva prolazne poremećaje kako u njegovim psihičkim funkcijama, tako i kod samog fizičkog rasta, te razvitka genitalnih organa i sekundarnih spolnih oznaka.

Pubertet se razlikuje od adolescencije u tome što je on izraz za fiziološke promjene, odnosno za tjelesno mijenjanje, dok je adolescencija psihološki aspekt puberteta i obuhvaća široko područje psiholoških promjena (Nikolić, 1990).

Što se socijalnoga ponašanja adolescenata tiče, razlikujemo tri faze. Prva se faza, faza opozicije, podudara s predadolescencijom za koju je karakteristično da mladi predadolescenti sustavno odbijaju svaku prisilu. Sljedeća faza, faza afirmacije, približno odgovara srednjoj fazi adolescencije kada adolescenti traže svoju neovisnost u svim domenama. Na kraju, posljednja faza, faza socijalne inercije odgovara postadolescenciji kada adolescenti ulaze u svijet odraslih, preuzimaju sudbinu u svoje ruke i bolje prihvaćaju odrasle odnosno prihvaćaju ih onoliko koliko i sebe i zbog toga sebe počinju doživljavati kao odraslu i odgovornu osobu.

Adolescence muči ono što proizlazi iz njihova psihološkoga razvitka koji je odraz burnoga razvoja u tim godinama. To je kriza koju mladi moraju proći, prelazeći iz djetinjstva prema odrasloj dobi (Nikolić, 1990).

1. 3. Adolescencija

1. 3. 1. Adolescencija i druga individuacija

Adolescencija je faza određena pubertetskim promjenama to jest promjenama koje utječu na formiranje odrasle osobe i njezine genitalne sposobnosti. Upravo zato je Freud ovu fazu poistovjetio s genitalnom fazom. Navedena faza predstavlja rekapitulaciju svih ranijih faza psihoseksualnog razvoja, a najveća značajnost te faze je u ponovnome bujanju nagonских aspekata ličnosti, i da, što narušava ranije postojeću ravnotežu unutar strukture ličnosti.

U ovoj su fazi značajna dva procesa (Blos, 1979, prema Špelić, 2007) koja se događaju istovremeno i utoliko otežavaju razrješavanje razvoja u toj fazi. Prvi je proces značajan zbog formiranja spolnoga identiteta koji simbolizira potrebu adolescenta za distanciranjem od roditelja, dok je drugi proces značajan za formiranje osnovnoga identiteta.

Drugi problem adolescentnoga razvoja je potreba izgradnje odrasle osobnosti. Prema zapažanju J. Kroger (1996, prema Špelić, 2007), Blosov pojam druge individuacije predstavlja „raskršće“ u evoluciji psihoanalitičke teorije adolescentnoga razvoja. Novo u psihoanalitičkom konceptu je shvaćanje da osim samo jednog smjera adolescentnog razvoja,

određenoga zadatkom konačnoga rješavanja edipovoga kompleksa i izgradnje spolnoga identiteta, postoji i drugi smjer adolescentnoga razvoja čiji je primarni zadatak izgradnja psihičke autonomije. Upravo izgradnja psihičke autonomije simbolizira proces druge individuacije u kojemu se dijete psihički odvajaja od roditelja. U ranijem je razvoju psihičko funkcioniranje djeteta bilo određeno roditeljskom psihičkom zaštitom. Djetetov je „infantilni“ ego ideal svojega narcističkoga zadovoljavanja crpio iz oslanjanja na roditeljsku osobnost.

Adolescentni je razvoj prepoznati i kao događanje određeno s dva procesa, ali istovremeno i s dvije „opasnosti.“ Prva je opasnost određena oživljavanjem ranih edipovskih, trijadnih iskustava praćenih pojavom incestnih sadržaja, dok je druga opasnost određena oživljavanjem ranih preedipovskih, dijadnih iskustava praćenih simbiotskim potrebama i arhaičkim strahovima od gubitka osobne integriteta. Naime, adolescentni je razvoj shvaćen tako da osim oživljavanja trijadnih sadržaja ranijega edipskoga razdoblja koje je praćeno iskustvima „želja-krivnja“, dolazi do „invazije u mišljenje“ dijadnih sadržaja ranijega preedipskoga razdoblja praćenoga iskustvima arhaičnog zadovoljstva odnosno boli.

Koncept „druge individuacije“ dobio je mnoge znanstvene potvrde. Prema zapažanju odnosno na temelju istraživanja (Špelić, 2007) dobivena je potvrda procesa „druge individuacije“ prvenstveno prepoznavanjem i provjeravanjem promjena tijekom adolescentnoga razvoja u načinu prihvaćanja i prorade iskustva odvajanja. Takvim pristupom ustanovljena je pravilnost adolescentnog razvoja u vidu sve veće sposobnosti samostalnoga i autonomnoga psihičkog funkcioniranja u situacijama odvajanja. Ta je promjena prepoznata kroz manji intenzitet i učestalost pojave separacijske anksioznosti praćene strahovima od „progutanosti“ i „stapanja“, depresivnosti, neuspjehom u socijalnome funkcioniranju te poteškoćama u realizaciji vlastitih ciljeva.

1. 3. 2. Promjene u psihosocijalnom funkcioniranju adolescenata

U razdoblju adolescencije dolazi do velikih promjena, odnosno do velikoga skoka u intelektualnome razvoju. Dolazi do prijelaza s konkretnih na formalne operacije. Formalne operacije, to jest formalno mišljenje, karakterizira sposobnost apstraktnoga mišljenja što bi značilo da se mišljenje oslobađa „granica“ odnosno dominacije konkretnoga mišljenja te je u tome pogledu adolescent u stanju misaono eksperimentirati.

Pojedini autori (Vranješević, 2014) ukazuju da se u periodu rane adolescencije (12. i 13. godina) kod adolescenata javlja veća fleksibilnost u mišljenju. Upravo između 12. i 13. godine adolescent ne razumije da problem može imati više od jednog rješenja, no sa 14 i 15

godina postaje svjestan različitih pogleda na svijet jednako kao i različitih aspekata argumenata (hipotetsko-deduktivno mišljenje). Kod adolescenata se također pojavljuje dimenzija budućnosti koju karakterizira adolescentska zaokupljenost budućnošću, njezinom planiranju i predviđanju te pitanje identiteta („Tko sam ja?“, „Što želim raditi?“, „U što vjerujem?“). Upravo na taj način oni grade svoj identitet.

Na kraju, pojavljuje se dimenzija mogućega koja je ujedno i najznačajnija karakteristika mišljenja u adolescenciji. Adolescent polazi od toga što je moguće te isto to provjerava uspoređujući s prethodnim iskustvima. Sve te promjene imaju veliki utjecaj na stavove, ponašanje i na sam način na koji adolescenti doživljavaju svijet oko sebe (Vranješević, 2014).

1. 3. 2. 1. Razumijevanje socijalnih odnosa

Razumijevanje socijalnih odnosa, odnosno socijalna kognicija, predstavlja način na koji razmišljamo o drugima i o sebi. Socijalna se kognicija odnosi na sposobnost procjene i predviđanja načina na koji će se osoba ponašati u određenoj situaciji, kako će se pri tome osjećati, te zahtjeva sposobnost decentracije odnosno pogleda točke gledišta druge osobe. Adolescent se u periodu rane adolescencije može staviti u točku gledišta druge osobe, ali jednako tako može i sebe i drugu osobu sagledati s općega gledišta, to jest s točke gledišta neke treće osobe. Upravo taj pogled s treće točke gledišta adolescentu omogućuje promatranje svojih odnosa s drugima, s time da istovremeno u obzir uzima i svoju i tuđu točku gledišta.

Od 15. godine pa nadalje adolescent dolazi do viših i apstraktnijih nivoa kognicije koji uključuju kako koordinaciju društvene perspektive i perspektive pojedinca tako i grupe kojoj pripada. Adolescenti postaju svjesni relativnosti svojih i tuđih gledišta te razumiju da nečije stajalište zavisi o usvojenome sustavu vrijednosti grupe kojoj pripadaju i slično. Na taj način postaju svjesni uloge psiholoških faktora kao što su osjećaji ili motivacija te postaju svjesni uloge nesvjesnih procesa (Vranješević, 2014).

1. 3. 2. 2. Egocentrizam u adolescenciji

Kao što je ranije bilo spomenuto, socijalna je kognicija u adolescenciji sposobnost decentracije odnosno uzimanje u obzir mišljenja drugih ljudi, te upravo onda predstavlja osnovu za novu vrstu egocentrizma karakterističnoga za ovaj period. Adolescenti smatraju da su drugi ljudi okupirani istim stvarima kojima su i oni sami, kao i da je to što je njima važno, važno i drugim ljudima. Adolescentima je veoma bitan dojam koji ostavljaju na druge osobe

pa su upravo zbog toga veoma kritični prema sebi smatrajući da su i drugi kritični prema njima. Isto su tako uvjereni u svoju neuništivost i svemoć. Također, uvjereni su da nitko ne proživljava stvari kao oni sami, te da je to što se njima događa nešto jedinstveno i nikada ranije doživljeno. Upravo zbog uvjerenja da se njima ništa ne može desiti, adolescenti često eksperimentiraju s drogama, promiskuitetnošću te opasnim avanturama (Vranješević, 2014).

1. 3. 2. 3. Identitet u adolescenciji

Teorijama o razvoju identiteta značajan je doprinos dao Erik Erikson. On je posebnu pažnju posvetio razdobljima predadolescencije i adolescencije koje smatra veoma značajnim za daljnji razvoj, upravo zbog važnih razvojnih zadataka pred kojima se nalazi mlada osoba. Također, Erikson uvodi pojam identiteta u psihoanalitičku praksu i teoriju te problem identiteta smješta u sam centar adolescentne dinamike.

Prema Eriksonu, razvoj ličnosti i proces formiranja identiteta odvija se kroz osam sukcesivnih etapa od kojih je svaka od velike važnosti za formiranje zrele ličnosti. U svakoj od etapa dolazi do javljanja razvojnih kriza koje se javljaju kao rezultat prijevremenoga nesklada između razvojnih mogućnosti pojedinca i zahtjeva socijalne sredine. Razvojne krize Erikson objašnjava kao pokušaj postizanja osjećaja cjelovitosti koju treba postići u stadiju puberteta i adolescencije, odnosno osjećaj unutarnjega identiteta. Proces formiranja identiteta ovisi o prethodnim razvojnim zadacima, a razvija se postepeno. Posebno značajan za formiranje identiteta je odnos ranih i novih iskustava, to jest poistovjećenja jer identitet sadrži sva poistovjećenja iz djetinjstva, ali ih istovremeno i prerasta stvarajući nove odnose s novim identifikacijama, potrebama, ulogama te očekivanjima i ciljevima.

Adolescencija mora integrirati nova poistovjećenja i elemente identiteta s poistovjećenjem ranijega djetinjstva. Vrijeme tijekom kojega će eksperimentirati s različitim ulogama i ciljevima, adolescentu je potrebno kako bi pronašao sebe. Upravo se u tome razdoblju adolescent udaljuje od roditelja pa je tada izuzetno važna društvena podrška, odnosno grupa uz koju postepeno pravi konačan izbor te se opredjeljuje i postepeno preuzima obaveze koje društvo od njega očekuje. Na taj način adolescent ulazi u fazu zreloga adolescentnog doba.

Također, može se dogoditi da se osoba u traganju za cjelovitošću vraća na nerazriješene zadatke iz prethodnih razvojnih faza pa se na taj način zaustavlja daljnji razvoj. Razvoj adolescenta u zrelu ličnost upravo ovisi o ulozi separacije-individuacije. Uloga separacijske krize važna je u formiranju osjećaja identiteta (B. Levine), te u tom razdoblju

adolescent može prolaziti kroz faze izbora negativnoga identiteta ili potpune konfuzije identiteta (Vranješević, 2014).

Razvoj pojma separacije može biti izražen kroz niz teorijskih tema kao što je “separacija i proces žalovanja“ gdje je prisutno shvaćanje pojma separacije kao fenomena normalnoga ili patološkoga žalovanja (S. Freud, 1917.). U drugome pristupu „separacija i separacijska anksioznost“ u skladu s iskustvom J. Bowlbyja (1978) ukazuju na ograničenost toga klasičnog pristupa s naglaskom na pojam žalovanja. Separacijska anksioznost je određena kao početni dio cjelovitoga procesa separacije u kojemu žalovanje predstavlja samo aktivnost njene prorade. Na taj je način Bowlby ukazao na separaciju kao cjeloviti proces koji u sebi sadrži tri dijela: pobunu, žalovanje i povlačenja. Doprinos J. Bowlbyja je u ukazivanju na utjecaj ranoga separacijskog iskustva na pojavu pojedinih psihopatoloških stanja, čime je pojam separacije bio dominantno shvaćen u okviru njegovoga negativnog i patološkoga značenja.

Na kraju, značajni daljnji doprinos razvoja pojma separacije koji može biti izražen kroz temu “separacija- individuacija“ u teorijskom je pristupu M. Mahler (1979) koja je ukazala na pozitivni aspekt pojma separacije kao onog iskustva koje ima značajni utjecaj na proces individuacije (Špelić, 1995).

Promjene u adolescentnome razvoju objektnih odnosa, Marcia (1993) je definirala promjenama od „difuznog statusa“, „statusa isključivosti“, „statusa moratorijuma“ do „statusa postignuća“. Navedeni statusi predstavljaju individualne stilove koje osoba koristi da bi izišla na kraj s krizom identiteta.

Glavno obilježje osoba s difuznim identitetom koje jesu ili nisu iskusile krizu je nedostatak želje i borbe da se opredijele. Pošto se mogućnosti stalno javljaju i sve su podjednako primamljive, adolescent nije sklon posebnom razmatranju svake mogućnosti te jednostavno ostaje neopredijeljen. Adolescenti sa statusom isključivosti nisu nikad iskusili krizu identiteta. Oni su opredijeljeni, ali se upravo ta opredjeljenja temelje na željama njihovih roditelja i na taj način oni postaju ono što roditelji od njih žele. Status moratorijuma obilježava veliki broj mogućnosti izbora i alternativa. Tada je adolescent zaokupljen naizgled nerješivim pitanjima. Adolescenta karakterizira želja i borba za opredjeljenjem usprkos željama i vrijednostima njegovih roditelja koje su još uvijek važne, ali adolescent pokušava pronaći kompromis između njih, socijalnih zahtjeva i vlastitih mogućnosti. Status je postignuća ujedno i zadnji status u kojemu su adolescenti s postignutim identitetom prošli

kroz krizu i iz nje izišli s jasnim opredjeljenjima te definiranim ulogama i ciljevima (Vranješević, 2014).

1. 4. ISTRAŽIVANJA PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA ADOLESCENATA

Emocionalni razvoj u adolescenciji obilježen je napuštanjem emocionalne podrške u okviru obitelji i traganjem za novom emocionalnom podrškom izvan obitelji, odnosno među vršnjacima. U ovom razdoblju s ovim događanjem roditelji prestaju biti jedini izvor sigurnosti i izvori emocionalne podrške i razmjene čime započinje proces 'psihološkoga odvajanja' adolescenata od roditelja i ujedno nastojanje adolescenata za postizanjem psihološke (emocionalne) autonomnosti.

Ovo iskustvo 'psihološkog odvajanja' determinirano je po Blossu (1979, prema Špelić, 2007) procesom 'druge individuacije' koje je prepoznato kao nosilac događanja često okarakterizirano kao adolescentne krize, a predstavlja ključno događanja tijekom adolescentnog razvoja. Kao takvo to događanje u mnogome određuje cjelokupnu uspješnost adolescentnog razvoja.

Upravo su pojedini autori (Špelić, 2004; 2006) kroz provedena istraživanja potvrdili povezanost uspješnosti izgradnje psihičke (emocionalne) autonomnosti mladih u razdoblju rane adolescencije i kasnije njihove uspješnosti razvoja na kraju adolescentnoga razvoja. Tako su adolescenti koji su bili uspješniji u izgradnji psihološke autonomnosti u razdoblju rane adolescencije na kraju adolescentnoga razvoja postigli značajno višu razinu psihološke prilagodbe kao i veću uspješnost u akademskome postignuću.

Ovo je zapažanje dobiveno ispitivanjem udjela razine psihičke autonomije postignute u ranoj adolescenciji u uspješnosti cjelokupnoga adolescentnog razvoja definiranog razinom postignute psihološke prilagodbe.

Varijabla psihološke autonomnosti s roditeljima u ranome adolescentnom razvoju, do petnaeste godine, bila je definirana dimenzijama „brige-odbačenosti“ i „autonomija-kontrola“ na upitniku *Parental Bonding Instrument – PBI*. Tim je upitnikom istraživana kvaliteta emocionalnih odnosa s očevima i majkama tijekom ranoga razvoja adolescentnoga razvoja

Dimenzija *brige-odbačenosti* ukazuje na kvalitetu odnosa s pojedinim roditeljem u kojemu s jedne strane postoji topao i prijateljski, emocionalan roditelj, roditelj koji se smije i razumije dok s druge strane postoji hladan roditelj koji ne pomaže ili ne nagrađuje te ne može stvoriti osjećaj djetetove poželjnosti u obitelji. Dimenzija *autonomija-kontrola* ukazuje na kvalitetu emocionalnoga odnosa gdje su na jednom kraju te dimenzije roditelji koji u svojem

odgojnom pristupu pokazuju izraženu protektivnost i kontrolu držeći dijete u ovisnom i infantilnom položaju, dok su na drugom kraju roditelji koji djetetu daju onoliko slobode koliko ono treba, dopuštajući mu da samo donosi odluke i na taj način potiču razvoj njegove autonomnosti. U istraživanjima je prepoznata velika osjetljivost ovoga instrumenta za istraživanje pitanja razvoja psihičke autonomije na kliničkim i ne-klinički uzorcima (Parkera, 1980, 1982, 1983, 1984, 1986, prema Špelić).

Kroz istraživanje na velikom uzorku ispitanika (N=925) dobiveni su mnogi rezultati koji govore o važnosti uspješnosti razvoja psihološke autonomnosti u adolescentnome razvoju. Prvo značajno zapažanje je da je veliki dio varijance psihološke prilagodbe (samopoštovanje) u razdoblju kasne adolescencije objašnjiv rezultatima postignute razine psihološke autonomnosti u razdoblju rane adolescencije. Time je potvrđeno očekivanje da događanje u ranoj adolescenciji koje je određeno izgradnjom psihološke autonomnosti u okviru obitelji ima posebno važnu ulogu za kompletan adolescentni razvoj (Špelić, 1995, 2007).

Daljnja vrijednost dobivenih rezultata je potvrdila očekivanja, koja su u kliničkim opservacijama često evidentirana, o različitosti ovladavanja i realiziranja ovog iskustva s obzirom na spol adolescenata. Klinička i psihoterapijska zapažanja ukazuju da djevojke duže ostaju u simbiotskoj emocionalnoj vezi s majkama, dok dječaci pokazuju veći otpor u odnosu na održavanja takvoga odnosa s majkama kakav je bio u ranijem razvoju. Dobiveni rezultati ukazuju da kod djevojaka majčina briga i emocionalna kontrola, kao vid simbiotske kvalitete odnosa, ima pozitivno značenje, dok kod mladića ova kvaliteta emocionalnih odnosa s majkama ima negativno značenje u razvoju njihova samopoštovanja. U odnosu na očeve, mladići i djevojke pokazuju identične zahtjeve. Tako kod oba spola očeva emocionalna briga i podrška autonomiji, kao 'optimalni' vid emocionalnog odnosa, ima pozitivno značenje u razvoju njihova samopoštovanja kao i drugih varijabli psihološke prilagodbe.

Na osnovi dobivenih rezultata Špelić (2007) zaključuje da postoji različita dinamika emocionalnih odnosa mladića i djevojaka u okviru obitelji tijekom adolescentnog razvoja. Ta različitost dinamike psihološke autonomnosti može se izraziti na način da u pozitivnom razvoju posebnu važnost ima dijadni odnos s očevima u kojem je naglasak na 'optimalnom' emocionalnom odnosu kojeg krasi velika očeva briga ali i njegovo poticanje autonomnosti. Kod djevojaka to značenje ima trijadni odnos u koji su uključeni i majka i otac ali na različite načine. Otac, kako kod djevojaka tako i kod mladića, ima važnu ulogu kroz 'optimalni'

emocionalni odnos, odnosno veliku emocionalnu brigu i poticanje autonomnosti, dok majka ima važnu ulogu kroz održanje ranije prisutnoga simbiotskog emocionalnoga odnosa.

1. 5. Adolescentna kriza i odnos s roditeljima

Mladići ili djevojke u adolescenciji opiru se, odnosno suprotstavljaju roditeljima i upravo je psihološko odvajanje od roditelja jedan od najvažnijih zadataka u adolescenciji. Adolescent traga za vlastitim vrijednostima, stječe autonomiju i nezavisnost. Sam proces stjecanja autonomije predstavlja jedan od najznačajnijih razvojnih zadataka u tome periodu, stoga su konflikti između adolescenata i njihovih roditelja ne samo poželjni nego i neophodni u cilju postizanja jasnoga identiteta. Potrebno je i poželjno da adolescent preispituje sistem vjerovanja i vrijednosti koji je usvojio od roditelja te da ga podvrgne testu i kritici. Upravo je za to stanje duha adolescenata danas općeprihvaćeni naziv „adolescentna kriza“ koju karakterizira kritičko preispitivanje roditeljskih vrijednosti s ciljem formiranja vlastitoga identiteta. Da bi autonomija uopće bila moguća potreban je konflikt i zbog toga treba postaviti pitanje „je li nužno da taj konflikt bude toliki da uzrokuje neslaganje između dvije generaciji te prouzrokuje duboke i trajne probleme u prilagođavanju?“ (Nikolić, 1990, Vranješević, 2014).

Odgovor na to pitanje možemo pronaći u rezultatima istraživanja (Špelić, 2006) kojemu je cilj bio ispitati promjenu u razini psihološke prilagodbe na prvoj godini studija, zatim ispitati koliko u toj promjeni psihološke prilagodbe ima udio način prorade separacijskog iskustva i emocionalni odnos s roditeljima na početku studija i u ranome adolescentnome razvoju.

Završetkom procesa druge individuacije formira se iskustvo jedinstvenoga i od drugih osoba odvojenoga postojanja, na području strukture ličnosti praćeno izgradnjom odrasloga ego-ideala. Upravo razvoj ovoga aspekta osobnosti omogućava odrasloj osobi da u sebi nađe izvor vlastite vrijednosti te poticaj vlastite aktivnosti. Veoma je važna emocionalna uključenost roditelja koja pospješuje proces odvajanja i izgradnju odrasle osobnosti. Suprotno tome, kada se adolescent distancira od roditelja na način da između sebe i roditelja formira fizički i ideološki prostor, on ne uspijeva izvršiti razvojni zadatak. Takvo se rješavanje druge individuacije, prema Blossu (1979, prema Špelić, 2007), manifestira u nesposobnosti da se odvoji od roditeljskih internaliziranih aspekata, osim u obliku *dettachmenta*, odnosno odbacivanja i poniženja drugih, što mlada osoba subjektivno doživljava kao osjećaj otuđenja.

Tvrdnja da svako novo suočavanje i adekvatna prorada iskustva odvajanja u terapijskom i svakodnevnom okruženju ima pozitivno značenje za razvoj psihološke prilagodbe i izgradnju pozitivnih aspekata self-koncepta dobivena u prošlom istraživanju, nadovezuje se na novu pretpostavku da se mladi s upisom na studij suočavaju s novim iskustvima psihičkoga odvajanja koji mogu ponovno aktivirati proces druge individuacije. Upravo su s tom tvrdnjom povezana očekivanja provedenoga istraživanja te ponovna aktivacija druge individuacije, odnosno njezina adekvatna prorada koja mora za posljedicu imati pozitivne promjene na području izgradnje odrasle osobnosti izražene mjerama psihološke prilagodbe, prije svega samopoštovanja (Špelić, 2006).

2. METODA ISTRAŽIVANJA

2. 1. Ciljevi i zadaci istraživanja

U istraživanjima adolescentnog razvoja posebnu važnost ima proces druge separacije-individuacije koji ima značajnu ulogu u razvoju odrasle osobnosti. Posebna je važnost ovoga procesa u razdoblju rane adolescencije kada je prisutna pojava izraženih simbiotsko-ovisničkih potreba kao i tendencija k razvoju regresivnih oblika ponašanja. To razdoblje, po zapažanju pojedinih autora, predstavlja razdoblje 'krize ovisnosti' kao normativnoga razvojnog razdoblja što je povezano s pojavom veće ovisnosti što se posebno prepoznaje u dominaciji ovisničkih oblika ponašanja. U ovome radu naš interes povezan s adolescentnim razvojem usmjeren je na ispitivanje povezanosti ovladavanja 'krizom ovisnosti' i igranja video igrice.

Cilj istraživanja bio je ispitati (1) različitost između adolescenata rane (12 – 15) i zrele (15 – 18) adolescentne dobi s obzirom na kvalitetu njihovih emocionalnih odnosa s roditeljima, razvoj self-koncepta i načina ovladavanja separacijskim iskustvom. Očekivanja su da će u ranoj adolescentnoj dobi izraženije dominirati simbiotske emocionalne veze s roditeljima, prvenstveno s majkama, što onda može biti praćeno više izraženim poteškoćama u suočavanju sa separacijskim iskustvom kao i nižom razinom self-koncepta.

Zatim, (2) s obzirom na zapažene razlike između spolova u ovladavanju procesa druge separacije-individuacije, cilj je bio ispitati razlike u navedenim varijablama adolescentnoga razvoja. Očekivanje je da mladići drugačije ovladavaju ovim procesom nego djevojke, što je u literaturi prepoznato kroz veću regresiju djevojaka i veću obranu negacijom kod dječaka.

Na kraju, (3) posebni je cilj ovoga istraživanja ispitati razliku u navedenim varijablama adolescentnoga razvoja kod adolescenata (mladića i djevojaka) s obzirom na njihovu razinu ovisnosti o video igricama. Očekivanje je da će viša razina ovisnosti o igricama biti povezana s više izraženim problemima ovladavanja iskustvom odvajanja i s njime povezanim varijablama self-koncepta.

Hipoteze istraživanja:

(1) Mladi rane i srednje adolescentne dobi međusobno se razlikuju u kvaliteti emocionalnih odnosa s roditeljima, načinu ovladavanja iskustvom odvajanja i razini formiranog self-koncepta

(2) Mladi rane i srednje adolescentne dobi ovisno o spolu razlikuju se u kvaliteti njihovih emocionalnih odnosa s roditeljima, načinu ovladavanja iskustvom odvajanja i razini formiranog self-koncepta.

(3) Učestalost igranja video igricama povezana je s dobi adolescenata i ujedno s uspješnošću ovladavanja iskustvom druge individuacije što se manifestira u razlici kvalitete emocionalnih odnosa s roditeljima, načinu ovladavanja iskustvom odvajanja i razini formiranog self-koncepta onih koji su 'ovisni' o igranju video igrica i ostalih.

2. 2. Ispitanici i postupak istraživanja

Ispitivanje je provedeno na N=178 učenika osnovne i srednje škole (100 učenica i 78 učenika) u Puli prosječne dobi (N=16,22; sd=1,83). Prvu skupinu mladih rane adolescentne dobi sačinjavaju učenici VII. i VIII. razreda osnovne škole, te I. razreda srednje škole (N=79; učenice N1=39 i učenici /N2=40) prosječne dobi (N=17,73; sd=0,75), dok drugu skupinu mladih zrele adolescentne dobi sačinjavaju učenici II., III. i IV. razreda srednje škole (N=99; učenice N1=61 i učenici /N2=38) prosječne dobi (N=14,3; sd.=0,66).

Ispitivanje je provedeno grupno u razredu unutar redovne nastave. Ispitivanje je izvršeno jednokratno u trajanju od dvadesetak minuta po modelu papir – olovka. Učenicima su date verbalne upute prije prvoga te nakon završetka svakoga pojedinog zadatka.

2. 3. Instrumenti istraživanja

U ovome su istraživanju korišteni (1) Upitnik emocionalne povezanosti s roditeljima, (2) Upitnik self-koncepta i (3) Upitnik separacije-individuacije.

(1) Upitnik emocionalne povezanosti s roditeljima (Parker i sur., 1979)

Ovaj upitnik konstruiran je na osnovi predložka (PBI) *Parental Bonding Instrument* (Parker i sur., 1979) koji se koristi u ispitivanju kvalitete emocionalnoga odnosa roditelj – dijete određena dvjema dimenzijama i to: briga-odbačenost i autonomija-kontrola. Te dimenzije odnosa s pojedinim roditeljem pokazale su se pouzdanima u mnogim istraživanjima na kliničkim i izvankliničkim uzorcima.

Upitnik sadrži pitanja koja ispituju dvije dimenzije odnosa s pojedinim roditeljem. Obje dimenzije **brige** i **kontrole** mjere se na osnovu odgovora na 12 pitanja. Tako dimenziju brige čine pitanja kao što su '*obraća mi se toplim i prijateljskim tonom*' ili '*rado sa mnom priča o raznim stvarima*', dok dimenziju kontrole čini '*nije mi dopuštala da radim ono što volim*'. Na skali Lickertovog tipa od 5 stupnjeva, koja obuhvaća vrijednosti od (0) nikad do (4) uvijek, procjenjuje se učestalost javljanja određenog ponašanja kod oca i majke.

Na dimenziji **brige** visok rezultat ukazuje da je odnos s pojedinim roditeljem topao i prijateljski, emocionalan, odnosno tip odnosa koji smiruje i u kojemu se dijete osjeća shvaćeno, dok nizak rezultat ukazuje na hladnoga roditelja, onoga koji ne pomaže ili ne nagrađuje odnosno s kojim se ne može stvoriti osjećaj djetetove poželjnosti u obitelji. Ova dimenzija predstavlja mjeru razine roditeljske ljubavi. Na dimenziji **kontrole** visoki rezultat ukazuje na roditelje koji pokazuju izraženu protektivnost i koji svojim pristupom kontrole drže dijete u ovisnom i infantilnome položaju dok nizak rezultat ukazuje na roditelje koji djetetu daju onoliko slobode koliko ono treba te dopuštaju i potiču ga da samo donosi odluke.

Faktorskom valjanosti ovog upitnika u više je istraživanja po Warimax metodi. U ranijim ispitivanjima emocionalnih odnosa s majkama i očevima dobiveni rezultati obuhvaćaju 46,32% i 50,05% varijance i ujedno je dobivena visoka pouzdanost za skale **majčine brige** (Cronbach alpha = **0,732**) i **očeve brige** (Cronbach alpha = **0,774**); u odnosu na skale **majčine kontrole** (Cronbach alpha = **0,620**) i **očeve kontrole** (Cronbach alpha = **0,690**).

Ispitivanjem karakteristika distribucija Kolmogorov-Smirnov testom dobiveno je da dimenzije očeva briga ($Z=1,628$, $p=0,010$), majčina briga ($Z=1,738$; $p=0,005$) i majčina kontrola ($Z=1,543$, $p=0,017$) značajno odstupaju od normalne distribucije, dok na dimenziji majčine kontrola nije dobivena takva tendencija ($Z=0,826$, $p=0,503$), što je prikazano u tablici 3.

Tablica 1. Prikaz rezultata (aritmetička sredina, standardna devijacija, raspon rezultata i K-S normalnosti distribucije) na Upitniku emocionalne povezanosti s roditeljima

Varijable	N	M	s.d.	Min-Max.	K-S Z	p
Očeva briga	178	32,63	5,82	11-43	1,628	0,010**
Očeva kontrola	178	33,24	7,95	5-48	0,826	0,503
Majčina briga	178	39,34	7,09	11-48	1,738	0,005**
Majčina kontrola	178	32,61	8,12	1-47	1,543	0,017*

(2) Ispitivanje self-koncepta

U ispitivanju self-koncepta korištene su različite skale, i to: (a) osjećaj samopoštovanja, (b) osjećaja općeg zadovoljstva životom, (c) osjećaj nekompetentnosti, (d) strah od evaluacije, (e) osjećaj usamljenosti i (f) osjećaj socijalne podrške.

(a) Rosenbergova skala samopoštovanja (*Rosenberg Self-esteem Scale*)

Rosenbergova skala samopoštovanja (*Rosenberg Self-esteem Scale*) je prema Bezinoviću (195) jedna je od najčešće upotrebljivanih skala za mjerenje samopoštovanja. Mjeri globalnu vrijednosnu orijentaciju samopoimanja. Sastoji se od 10 tvrdnji koje se procjenjuju na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 0 do 4). Ukupan rezultat predstavlja zbroj procjena kao što su '*Općenito govoreći zadovoljan sam sobom*' ili '*Osjećam da vrijedim, u najmanju ruku koliko i ostali ljudi*'. Viši rezultat upućuje na veće samopoštovanje.

(b) Skala općeg zadovoljstva životom

Zadovoljstvo životom mjera je opće adaptacije osobe na životne uvjete. Ova skala Bezinovića koja se primjenjuje kao linearna kombinacija sadrži 7 tvrdnji kao što su '*Život mi donosi puno zadovoljstva*' i '*Sve u svemu ja sam jako sretna osoba*' koje se procjenjuju na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 0 do 4). Ukupan rezultat predstavlja zbroj procjena.

(c) Skala percepcije osobne nekompetentnosti

Skala percipirane nekompetentnosti Bezinovića (195) mjeri globalnu procjenu vlastite nekompetentnosti. Sadrži 10 tvrdnji kao što su ('*Nisam sigurna u svoje sposobnosti kada moram nešto uraditi*') ili ('*Plašeci se neuspjeha odustajem od posla prije nego ga završim*'), i koje se procjenjuju na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 0 do 4), a ukupan je rezultat zbroj svih odgovora. Nizak rezultat odražava globalno uvjerenje u vlastitu kompetentnost, dok

je visok rezultat znak sumnje u osobne sposobnosti, izraz nesigurnosti i osjećaja neadekvatnosti.

(d) Skala percepcije straha od evaluacije

Skala percepcije straha od evaluacije Bezinovića (195) mjeri globalnu procjenu postojanja straha u prisutstvu drugih koji mogu imati uvid u njegovu kompetentnost. Sadrži 10 tvrdnji kao što su (*'Nisam sigurna u svoje sposobnosti kada moram nešto uraditi' ili 'Plašeci se neuspjeha odustajem od posla prije nego ga završim'*), i koje se procjenjuju na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 0 do 4), a ukupan je rezultat zbroj svih odgovora. Visok rezultat odražava globalni osjećaj straha od evaluacije.

(e) Skala usamljenosti

Skala usamljenosti Bezinovića (195) mjeri globalnu procjenu vlastitoga osjećaja usamljenosti i odvojenosti od vlastite sredine. Sadrži 10 tvrdnji kao što su (*'Nisam sigurna u svoje sposobnosti kada moram nešto uraditi' ili 'Plašeci se neuspjeha odustajem od posla prije nego ga završim'*), i koje se procjenjuju na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 0 do 4), a ukupan je rezultat zbroj svih odgovora. Visok rezultat odražava globalno uvjerenje u velikoj vlastitu usamljenosti.

(f) Skala percepcije socijalne podrške

Skala percipirane socijalne podrške Bezinovića (1988) mjeri globalnu procjenu podrške koju netko doživljava od svoje okoline. Sadrži 10 tvrdnji kao što su (*'Nisam sigurna u svoje sposobnosti kada moram nešto uraditi' ili 'Plašeci se neuspjeha odustajem od posla prije nego ga završi'm'*), i koje se procjenjuju na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 0 do 4), a ukupan je rezultat zbroj svih odgovora. Nizak rezultat odražava globalno uvjerenje o slaboj, dok je visok rezultat o dobroj podršci svoje okoline.

Tablica 2. Prikaz rezultata (aritmetička sredina, standardna devijacija, raspon rezultata i K-S normalnosti distribucije) na skalama Self-koncepta

Varijable	N	M	S.D.	Min-Max.	K-S	p
Samopoštovanja	178	22,36	6,08	5-32	1,385	0,043*
Opće zadovoljstvo	178	21,20	5,54	5-28	1,901	0,001**
Nekompetentnost	178	10,89	7,94	0-38	2,021	0,001**
Evaluacija	178	10,93	7,64	0-31	1,411	0,037*
Usamljenost	178	7,78	7,09	0-36	2,071	0,000**
Socijalna podrška	178	15,13	4,36	0-20	1,766	0,004*

(3) Upitnik separacije-individuacije (Smojver-Adžić, 1998)

Ovaj upitnik predstavlja verziju *Upitnika separacije-individuacije za adolescente* koji je najvećim dijelom rezultat prilagodbe *Upitnika separacije-individuacije za adolescente (SITA, Separation-Individuation test of Adolescence, Levine, Green i Millon, 1986)* koji je izvršen na populaciji hrvatskih studenata.

Autorica je za potrebe ispitivanja izdvojila 5 dimenzija iz originalnoga upitnika koje se navode kao značajne determinante prilagodbe studenata. *U kreiranju upitnika najvećim su dijelom zadržane prilagođene tvrdnje iz izvornoga upitnika. Izbačene su sadržajno nejasne tvrdnje i dodane neke nove tvrdnje sukladno s koncepcijom dimenzija izvornog upitnika.*

Faktorska je analiza provedena na skupu od 55 tvrdnji. Zadržane su čestice koje su bile zasićene samo jednim faktorom. Tako je po kriteriju *Screen testa* (Catell, 1966; prema Tabachnik i Fidell, 1983) ekstrahirano **pet faktora** koji objašnjavaju ukupno 32,9% zajedničke varijance.

Ekstrahirana faktorska solucija sukladna je teorijskom modelu i replicira faktore izvornog instrumenta od kojih se krenulo u konstrukciji ove verzije upitnika: Faktor 1 nazvan je *negiranje (predstavlja obranu u vidu negiranja potrebe za drugima)*; faktor 2 odnosi se na *separacijsku anksioznost*; faktor 3 na simbiozu (odnosi se na *sputanost zbog roditeljske kontrole*); faktor 4 je regresija *čežnja za djetinjstvom*, a faktor 5 predstavlja *zdravu nezavisnost*.

Sami nazivi faktora donekle se razlikuju od izvornih koji se navode u literaturi jer su tako prikladniji ovoj prilagođenoj verziji upitnika. Analize nekih drugih autora također upućuju na potrebu za promjenom izvornih naziva faktora (McClanahan i Holmbeck, 1992, prema Smojver-Afžić).

Faktor *separacijske anksioznosti* zadržao je naziv kao i u izvornome upitniku, što predlažu Levin i sur. (1986) jer je taj naziv najbliži polaznoj teorijskoj koncepciji, premda sadržaj čestica nije isključivo povezan sa separacijom koliko *neizvjesnosti u odnosima s drugim ljudima*.

Faktor *čežnja za djetinjstvom* ili *regresija* u odnosu na izvornu dimenziju (*traženje brige*) najviše je izmijenjen jer su u ovoj verziji dodane neke nove tvrdnje radi ispitivanja *straha od odrastanja*.

Negacija ukazuje na potrebu izbjegavanja svijesti o mogućem ili stvarnom odvajanju.

Simbiotske tendencije možemo shvatiti kao potrebu da bude jedno s drugom osobom u čijoj osnovi možemo prepoznati ponavljanje ranoga simbiotskog iskustva majke i djeteta.

U odnosu na izvorni upitnik, *tvrdnje koje su na faktoru traženja brige, u ovoj su se verziji vezale za faktor separacijska anksioznost*. Primjer jedne takve čestice je "Željela bih uvijek živjeti u istom gradu kao i moji roditelji kako bismo bili što više zajedno" koja je u ovoj verziji na faktoru separacijska anksioznost, a ne na faktoru čežnje za djetinjstvom.

Faktor *negiranja potrebe za drugima* odnosi se na negiranje potrebe za bliskim odnosima. Faktor *sputanost zbog roditeljske kontrole* sadrži čestice koje se odnose na nelagodu zbog roditeljske kontrole i želju za odvajanjem od roditelja zbog prevelikoga roditeljskog zaštićivanja. Faktor *zdrave nezavisnosti* sadrži čestice koje upućuju na *toleriranje različitosti u bliskim odnosima uz očuvanje osobne autonomije*.

Tablica 3. Prikaz rezultata (aritmetička sredina, standardna devijacija, raspon rezultata i K-S normalnosti distribucije) na Upitniku separacije-individuacije

FAKTOR	N	M	S.D.	Min-Max.	K-S	p
Negiranje	178	9,87	8,45	0 – 40	1,995	0,001**
Separacijska anksioznost	178	16,03	7,00	0 – 36	1,069	0,203
Simbioza	178	15,98	9,36	0 – 45	0,997	0,273
Regresija	178	10,18	5,51	0 – 24	1,282	0,075
Optimalna zavisnost	178	19,91	6,62	0 – 32	1,220	0,102

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3. 1. Ispitivanje spolne različitosti u ovladavanju procesa druge individuacije

U prvome je dijelu istraživanja cilj bio ispitati različitost između mladića i djevojaka s obzirom na njihovu dob i to rane (12 – 15 g.) i srednje (15 –18 g.) adolescentne dobi. Obzirom na kvalitetu emocionalnih odnosa s roditeljima, ispitivana je značajnost razlika na varijablama očeve i majčine brige i jednako tako njihove kontrole.

Tablica 4. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladića i djevojaka rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na kvalitetu emocionalnih odnosa s roditeljima

Varijable	Mladići	Djevojke	Mann-	Wilcoxon		
	M rang	M rang	WhitneyU	W	Z	p
Očeva briga	81,23	92,36	3247,5	6173,5	-1,449	0,147
Očeva kontrola	94,26	82,26	3210,5	8061,5	-1,560	0,119
Majčina briga	77,83	97,80	2989,5	6070,5	-2,579	0,010*
Majčina kontrola	87,71	90,02	3760,5	6841,5	-0,297	0,766

Dobiveni rezultati prikazani u tablici ukazuju na to da djevojke percipiraju veću brigu majki nego što to doživljavaju njihovi vršnjaci ($z = -2,579$, $p = 0,010$). Upravo kroz veću brigu majki, odnosno veću povezanost s majkama, djevojke ostvaruju drugu individuaciju, dok dječaci koriste negaciju kao izbjegavanje bliskosti.

Također, zbog ostanka vezanosti uz majku i nakon 15-e godine života, majčina bliskost više znači kontrolu nego bliskost što dovodi do neadekvatnoga rješavanja ovoga razvojnog razdoblja. Neadekvatno se rješavanje toga razvojnoga razdoblja očituje u regresiji koja je povezana s izbirljivošću hrane u ranoj dobi što u adolescenciji može biti uzrokom anoreksije i bulimije odnosno poremećaja u prehrani. U tom se slučaju kod djevojaka javlja snažan konflikt oko ovisnosti o majkama te upravo ta želja da se prekine veza i nesigurnost, može imati snažne posljedice. Te se posljedice ne manifestiraju samo kroz poremećaje prehrane nego utječu i na samopouzdanje, samopoštovanje te ostale aspekte self-koncepta.

Tablica 5. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladića i djevojaka rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja

Varijable	Mladići	Djevojke	Mann-	Wilcoxo	Z	p
	M rang	M rang	Whitney U	n W		
Separacijska anks.	85,04	92,98	3552,5	6633,5	-1,020	0,308
Negacija	105,85	76,75	2625,0	7675,0	-3,743	0,000**
Regresija	88,93	89,95	3855,5	6936,5	-0,131	0,896
Simbiotske potrebe	92,41	87,23	3673,0	8723,0	-0,666	0,505
Zrela neovisnost	73,46	102,02	2648,5	5729,5	-3,674	0,000**

Rezultati prikazani u tablici 5. ukazuju na značajnu razliku između spolova s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja. Ta je razlika izražena većim korištenjem mehanizma negacije ($z=-3,743$; $p=0,000$) kod mladića nego kod djevojaka. Isto tako, kod djevojaka je, u odnosu na mladiće, dobivena značajno veća uspješnost u izgradnji zrele neovisnosti ($z=-3,674$, $p=0,000$).

Tablica 6. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladića i djevojaka rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na razinu razvoja self-koncepta

Varijable	Mladići	Djevojke	Mann-	Wilcoxon	Z	p
	M rang	M rang	Whitney U	W		
Samopoštovanje	86,22	92,06	3644,500	6725,500	-0,750	0,453
Zadovoljstvo životom	83,44	94,23	3427,500	6508,500	-1,389	0,165
Nekompetentnosti	94,24	85,80	3530,000	8580,000	-1,086	0,277
Osjećaj usamljenosti	95,06	85,16	3466,000	8516,000	-1,275	0,202
Strah od evaluacije	89,37	89,60	3890,000	6971,000	-0,029	0,977
Majčina kontrola	87,71	90,02	3760,500	6841,500	-0,297	0,766

Rezultati prikazani u tablici 6. pokazuju da ne postoji značajna razlika između mladića i djevojaka u razini vlastitoga doživljaja samopoštovanja ($z=-0,750$; $p=0,453$), zadovoljstva životom ($z=-1,389$; $p=0,165$) te ostalih varijabli self-koncepta. Dobiveni rezultati ukazuju na to da su oba spola obuhvaćena istim procesom, procesom druge individuacije, koji još nije završen.

3. 2 Ispitivanje različitosti mladih rane i srednje adolescentne dobi u načinu
ovladavanja procesa druge individuacije

U drugome djelu istraživanja cilj je bio ukazati na važnost ispitivanja razvoja emocionalnih odnosa u obitelji kao i načina ovladavanja iskustvom odvajanja te postignuće na području self-koncepta.

Tablica 7. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na kvalitetu emocionalnih odnosa s roditeljima.

Varijable	Rana adol. dob	Srednja adol. dob	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Očeva briga	87,82	87,24	3709,5	8462,5	-0,076	0,939
Očeva kontrola	81,16	92,54	3246,0	6249,0	-1,482	0,138
Majčina briga	83,29	93,60	3420,0	6580,0	-1,333	0,182
Majčina kontrola	76,42	99,14	2877,0	6037,0	-2,936	0,003*

U tablici 7. prikazana je kvaliteta emocionalnih odnosa s roditeljima između mladih rane (12 – 15 g.) i srednje (15 – 18 g.) adolescentne dobi. Značajna je razlika dobivena na dimenziji majčine kontrole i upravo u toj dimenziji mladi srednje adolescentne dobi percipiraju značajno veću kontrolu od strane majki ($z=-2,936$; $p=0,003$).

Tablica 8. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih (djevojaka i mladića) rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na kvalitetu emocionalnih odnosa

Varijable	Rana adol. dob	Srednja adol. dob	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Djevojke						
Očeva briga	51,91	47,98	1048,5	2878,5	-0,669	0,504
Očeva kontrola	44,49	52,68	949,5	1690,5	-1,391	0,164
Majčina briga	48,19	51,18	1099,5	1879,5	-0,506	0,613
Majčina kontrola	38,56	57,43	724,0	1504,0	-3,198	0,001*
Mladići						
Očeva briga	37,50	39,55	682,5	1462,5	-0,406	0,685
Očeva kontrola	35,95	41,19	622,0	1402,0	-1,035	0,301
Majčina briga	37,64	41,46	685,5	1505,5	-0,746	0,456
Majčina kontrola	37,35	41,76	674,0	1494,0	-0,861	0,389

U tablici 8. prikazana je značajnost razlike između mladih (posebno za mladiće i posebno za djevojke) s obzirom na kvalitetu emocionalnih odnosa s njihovim roditeljima. Značajna je razlika dobivena samo kod djevojaka i to na području majčine kontrole ($z = -3,198$; $p = 0,001$), dok kod mladića nije dobivena značajna razlika.

Tablica 9. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja

Varijable	Rana adol. dob	Srednja adol. dob	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Separacijska anks.	99,89	81,21	3090,0	8040,0	-2,406	0,016*
Negacija	92,69	86,95	3658,5	8608,5	-0,739	0,460
Regresija	87,09	91,42	3720,5	6880,5	-0,557	0,577
Simbiotske potrebe	90,03	89,08	3868,5	8818,5	-0,123	0,902
Zrela neovisnost	82,48	95,10	3356,0	6516,0	-1,626	0,104

Rezultati ispitivanja prikazani u tablici 9. ispituju razlike između dviju dobnih skupina adolescenata (mladih rane i srednje adolescentne dobi) s obzirom na način njihova ovladavanja iskustvom odvajanja. Dobiveni rezultati prikazuju značajnu razliku na području separacijske anksioznosti ($z = -2,406$; $p = 0,016$). Mlađa dobnja skupina adolescenata pokazuje značajno višu razinu separacijske anksioznosti u odnosu na stariju skupinu. Ovi rezultati dokazuju teoriju P. Blosa o drugoj individuaciji koja započinje u ranoj adolescenciji i koju karakterizira pojava separacijskih strahova kao normalni razvojni fenomen.

Tablica 10. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih za djevojke i mladiće rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja

Varijable	Rana adol. dob	Srednja adol. dob	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Mladići						
Separacijska anks.	56,58	46,61	952,5	2843,5	-1,678	0,093
Negacija	57,82	45,82	904,0	2795,0	-2,022	0,043*
Regresija	50,97	50,20	1171,0	3062,0	-0,131	0,896
Simbiotske potrebe	50,17	50,71	1176,5	1956,5	-0,092	0,927
Zrela neovisnost	45,24	53,86	984,5	1764,5	-1,452	0,147
Djevojke						
Separacijska anks.	44,59	34,14	556,5	1297,5	-2,040	0,041*
Negacija	36,39	42,78	635,5	1455,5	-1,246	0,213
Regresija	37,01	42,12	660,5	1480,5	-0,997	0,319
Simbiotske potrebe	39,88	39,11	745,0	1486,0	-0,150	0,881
Zrela neovisnost	39,25	39,76	750,0	1570,0	-0,100	0,920

U tablici 10. ispitivana je razlika između načina ovladavanja iskustvom odvajanja s obzirom na ranu ili srednju adolescentnu dob, posebno za mladiće i posebno za djevojke. Dobiveni se rezultati razlikuju između mladića i djevojaka u načinu suočavanja s iskustvom odvajanja. Kod djevojaka na početku adolescencije dominira veća negacija separacijske anksioznosti ($z = -2,040$; $p = 0,041$) koja se tijekom adolescentnoga razvoja smanjuje. Kod mladića na početku dominira veće korištenje negacije ($z = -2,022$; $p = 0,043$) koje se tijekom

adolescentnog razvoja smanjuje. Negacija separacijske anksioznosti može se povezati s potrebom izbjegavanja svijesti o vlastitim simbiotsko-ovisničkim potrebama.

Tablica 11. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na razinu razvoja self-koncepta

Varijable	Rana adol. dob	Srednja adol. dob	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Samopoštovanje	78,58	98,22	3047,5	6207,5	-2,531	0,011*
Opće zadovoljstvo	78,04	98,65	3005,0	6165,0	-2,659	0,008**
Nekompetentnost	102,15	79,41	2911,5	7861,5	-2,929	0,003**
Usamljenosti	101,32	80,07	2976,5	7926,5	-2,741	0,006**
Strah od evaluacije	99,22	81,75	3143,0	8093,0	-2,250	0,024*
Socijalna podrška	83,55	94,25	3440,5	6600,5	-1,383	0,167

Dobiveni rezultati prikazani u tablici 11. ispituju značajnost razlike između mladih rane i srednje adolescentne dobi a obzirom na razinu razvoja self-koncepta, odnosno doživljaja sebe. Prema rezultatima, dobivena je značajno viša razina na svim ispitivanim područjima self-koncepta i to kroz više razine samopoštovanja ($z=-2,531$; $p=0,011$), više razine općega zadovoljstva ($z=-2,659$; $p=0,008$), te niže razine nekompetentnosti ($z= -2,929$; $p= 0,003$), usamljenosti ($z= -2,250$; $p= 0,024$) i straha od evaluacije ($z= -2,250$; $p=0, 024$). Jedino na području socijalne podrške nije dobivena značajna razlika ($z= -1,383$; $p= 0,167$).

Tablica 12. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih za djevojke i mladiće rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja

Varijable	Rana adol. dob	Srednja adol. dob	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Djevojke						
Samopoštovanje	45,85	53,48	1008,0	1788,0	-1,286	0,198
Opće zadovoljstvo	44,00	54,66	936,0	1716,0	-1,798	0,072#
Nekompetentnost	57,15	46,25	930,0	2821,0	-1,838	0,066#
Usamljenosti	57,33	46,13	923,0	2814,0	-1,890	0,059#
Strah od evaluacije	56,64	46,57	950,0	2841,0	-1,695	0,090#
Socijalna podrška	46,64	52,97	1039,0	1819,0	-1,072	0,284
Mladići						
Samopoštovanje	34,33	44,95	553,0	1373,0	-2,073	0,038*
Opće zadovoljstvo	35,45	43,76	598,0	1418,0	-1,624	0,104
Nekompetentnost	44,85	33,87	546,0	1287,0	-2,144	0,032*
Usamljenosti	43,65	35,13	594,0	1335,0	-1,666	0,096#
Strah od evaluacije	42,99	35,83	620,5	1361,5	-1,397	0,162
Socijalna podrška	39,41	39,59	756,5	1576,5	-0,035	0,972

S obzirom na spol adolescenata, možemo vidjeti razlike u postignutim razinama self-koncepta tijekom adolescentnoga razvoja. Djevojke tijekom razvoja pokazuju da je kod njih prisutna tendencija povećanja općega zadovoljstva životom ($z = -1,798$; $p = 0,072$) i smanjenja nekompetentnosti ($z = -1,838$; $p = 0,066$), usamljenosti ($z = -1,890$; $p = 0,059$) i straha od evaluacije ($z = -1,695$; $p = 0,090$).

Kod dječaka prisutna je tendencija povećanja samopoštovanja ($z = -2,073$; $p = 0,038$), veća razina općega zadovoljstva životom ($z = -1,624$; $p = 0,104$) te tendencija smanjenja nekompetentnosti ($p = -2,144$; $z = 0,032$), usamljenosti ($z = -1,666$; $p = 0,096$) i straha od evaluacije ($z = -1,397$; $p = 0,162$).

3. 3. Ispitivanje povezanosti ovisnosti adolescenata o igranju video igrica i uspješnosti ovladavanja procesom druge individuacije

U prvome dijelu istraživanja cilj je bio ispitati povezanost između uspješnosti razvoja druge individuacije i ovisnosti povezane s video igricama. Očekivanje je da (iz hipoteze) oni koji imaju neuspješan razvoj procesa druge individuacije, odnosno oni koji pokazuju poteškoću u odvajanja (imaju veće simbiotske potrebe) imaju više izražene tendencije prema ovisničkome ponašanju i utoliko i prema učestalosti igranja video igrica. Budući da je proces druge individuacije izraženije prisutan u ranoj adolescentnoj dobi u vidu više izražene regresivne tendencije prema ovisničko-simbiotskim potrebama, za očekivati je da će u skladu s time biti razlike u razini ovisnosti o video igricama s obzirom na dob adolescenata. Za očekivati je da će mlađi adolescenti (12 – 15 g.) imati više izraženije ovisničke tendencije prema video igricama u odnosu na stariju dobnu skupinu (15 – 18 g.).

U svrhu ispitivanja razine ovisnosti o video igricama, svi su ispitanici podijeljeni u tri skupine, ovisno o količini dnevnoga igranja video igrica. Razlika među njima se temelji na svakodnevnome vremenu provedenom u igri video igrica. Razlika se ispituje između onih koji ne igraju (0), onih koji igraju do 3 sata (1) i oni koji igraju preko 3 sati (2).

Tablica 13. Razlika u ovisnosti o video igricama s obzirom na dob adolescenata

	Ovisnost o video igricama			Total
	0	1	2	
mlađi adolescenti (12 – 15)	36	15	28	79
stariji adolescenti (15 – 18)	45	33	21	99
Total	81	48	49	178

Rezultati, prikazani u tablici 13., pokazuju da se adolescenti s obzirom na dob značajno razlikuju (HI-kvad. = 6,586; $p = 0,037^*$) u ovisnosti o video igricama. Očekivanje je da bi tijekom rane adolescencije, bazično zbog njihovoga problema s ovisnošću povezanom s procesom druge individuacije, adolescenti pokazivali veću tendenciju prema ovisnosti, a time i prema video igricama. Dobiveni rezultati potvrđuju postavljena očekivanja na način da mladi rane adolescencije (12 – 15 g.) pokazuju veću tendenciju prema video igricama nego mladi zrele adolescentne dobi (15 – 18 g.). U skupini mladih rane adolescentne dobi njih 36%

pokazuju tendenciju dnevnoga igranja preko tri sata u odnosu na 21% mladih zrele adolescentne dobi.

U daljnjem dijelu istraživanja cilj je bio ispitati razlike u ovisnosti o video igricama s obzirom na spol adolescenata. Budući da su prisutna zapažanja Blosa (1997, prema Špelić, 2007) o razlici između mladića i djevojaka u rezoluciji procesa druge individuacije, odnosno u načinu suočavanja i prorade krize odvajanja, za očekivati je da će se ta razlika manifestira i u razini njihove ovisnosti o video igricama.

Tablica 14. Razlika između djevojaka i mladića s obzirom na ovisnosti o video igricama

	Ovisnost o video igricama			Total
	0	1	2	
djevojke	53	31	16	100
mladići	28	17	33	78
Total	81	48	49	178

Rezultati prikazani u tablici 14. potvrđuju očekivanja, odnosno dobivena je značajna razlika (HI-kvad. = 15,211; $p = 0,000$) u razini ovisnosti ovisno o spolu adolescenata i to na način da mladići pokazuju veću ovisnost u odnosu na djevojke adolescente dobi. Tako kod djevojaka 16% njih pokazuje tendenciju ovisnosti o video igricama dok je to kod mladića prisutno u 42% slučajeva.

Nadalje, kroz ispitivanja je bilo važno ispitati razlike u ovisnost o video igricama između mlađe i starije adolescentne grupe posebno kod djevojaka i kod mladića.

Tablica 15. Razlika u ovisnosti o video igricama između mlađe i starije adolescentne grupe djevojaka

	Ovisnost o video igricama			Total
	0	1	2	
mlađi adolescenti (12 – 15)	21	8	10	39
stariji adolescenti (15 – 18)	32	23	6	61
Total	53	31	16	100

Dobiveni rezultati za djevojke, prikazani u tablici 15., ukazuju da postoji značajna razlika (HI-kvad. = 5,991; $p = 0,050$) između njih u razini ovisnosti o video igricama s obzirom na njihovu dob. Tako djevojke srednje adolescentne dobi (10%) pokazuju značajno manju tendenciju k ovisnosti o video igricama nego njihove mlađe kolegice (25%).

Tablica 16. Razlika u ovisnosti o video igricama između mlađe i starije adolescentne grupe mladića

	Ovisnost o video igricama			Total
	0	1	2	
mlađi adolescenti (12 – 15)	15	7	18	40
stariji adolescenti (15 – 18)	13	10	15	38
Total	28	17	33	78

Dobiveni rezultati za mladiće, prikazani u tablici 16., upućuju na drugačiji zaključak. Naime, kod mladića nije dobivena značajna razlika (HI-kvad. = 0,894; $p = 0,639$) s obzirom na njihovu dob. To govori da u odnosu na zapažanje kod djevojaka gdje s dobi dolazi do značajnoga smanjenja ovisnosti o video igricama, kod mladića ta tendencija nije zapažena.

U daljnjem je dijelu važno bilo ispitati različitost onih koji dnevno igraju više od tri sata video igrice (N=49) i onih koji igraju manje ili ne igraju video igre (N=129). U ispitivanju razlike između ove dvije skupine, naglasak je stavljen na varijable kao što su (a) kvaliteta emocionalnih odnosa s roditeljima, (b) način ovladavanja iskustvom odvajanja i (c) razina postignutoga self-koncepta.

Tablica 17. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih ovisnih o video igricama i ostalih u kvaliteti emocionalnih odnosa s roditeljima

Varijable	Ostali (=129)	Ovisni (N=49)	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	P
	M rang	M rang				
Očeva briga	91,89	75,98	2471,0	3647,0	-1,866	0,062#
Očeva kontrola	92,07	75,50	2448,0	3624,0	-1,941	0,052#
Majčina briga	96,09	70,48	2228,5	3453,5	-2,980	0,003**
Majčina kontrola	95,54	71,93	2299,5	3524,5	-2,745	0,006**

Dobiveni rezultati, prikazani u tablici 17., ukazuju na značajnost razlike između mladih ovisnih o video igricama i ostalih s obzirom na kvalitetu emocionalnih odnosa s roditeljima. Adolescenti ovisni o video igricama značajno manje percipiraju majčinu brigu ($Z = -2,980$; $p = 0,003$) i kontrolu ($Z = -2,745$; $p = 0,006$), što ukazuje na „zanemareni tip“ emocionalnoga odnosa, kako s majkama tako i s očevima, također na području očeve brige ($Z = -1,866$; $p = 0,062$) i kontrole ($Z = -1,941$; $p = 0,052$). Uloga je roditelja u prevladavanju procesa druge individuacije veoma važna. Ovaj „zanemarujući tip“ predstavlja upravo onog roditelja koji zanemaruje dijete kroz odsustvo i ne pokazuju interes prema kontroli dajući mu potpunu neovisnost. Također, neemocionalno kontrolirajući roditelj koji pokazuju visoku protektivnost i nisku ljubav i brigu u odgoju može negativno utjecati na dijete, odnosno takav odnos može imati negativne posljedice u većoj ovisnosti njihove djece.

Tablica 18. Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih ovisnih o video igricama i ostalih s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja

Varijable	Ostali (=129)	Ovisni (N=49)	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Separacijska anks.	90,29	87,43	3059,0	4284,0	-0,331	0,741
Negacija	85,47	100,10	2641,0	11026,0	-1,694	0,090#
Regresija	92,99	80,31	2710,0	3935,0	-1,470	0,142
Simbiotske potrebe	86,36	97,77	2755,5	11140,5	-1,320	0,187
Zrela neovisnost	96,24	71,76	2291,0	3516,0	-2,836	0,005**

U tablici 18. prikazani su rezultati koji pokazuju razliku između mladih rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja. Oni adolescenti koji pokazuju ovisnost o video igricama postigli su značajno nižu razinu zrele neovisnosti ($z=-2,836$; $p=0,005$), te pokazuju veću tendenciju ka korištenju mehanizma negacije ($z=-1,694$; $p=0,090$). Ovi rezultati ukazuju na njihov manji uspjeh u ovladavanju iskustva odvajanja.

Tablica 19 Prikaz rezultata značajnosti razlike između mladih ovisnih o video igricama i ostalih u kvaliteti emocionalnih odnosa s roditeljima s obzirom na razinu razvoja self-koncepta

Varijable	Ostali (=129)	Ovisni (N=49)	Mann- Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
	M rang	M rang				
Samopoštovanje	92,55	81,55	2767,5	3992,5	-1,282	0,200
Opće zadovoljstvo	94,04	77,54	2574,5	3799,5	-1,914	0,056#
Nekompetentnost	84,90	101,60	2567,5	10952,5	-1,934	0,053#
Usamljenosti	84,25	103,32	2483,5	3799,5	-1,914	0,056#
Strah od soc. evaluacije	84,58	102,46	2525,5	10910,5	-2,070	0,038*
Socijalna podrška	96,33	71,53	2280,0	3505,0	-2,881	0,004**

U tablici 19. prikazani su rezultati značajnosti razlike između mladih rane i srednje adolescentne dobi s obzirom na razinu razvoja self-koncepta. Rezultati pokazuju da se oni

adolescenti koji su ovisni o video igricama značajno razlikuju od ostalih adolescenata na području uspješnosti razvoja self-koncepta. Ovisnici o video igricama imaju značajno niži osjećaj socijalne podrške ($z = -2,881$; $p = 0,004$) i strah od socijalne evaluacije ($z = -2,070$; $p = 0,038$) te viši osjećaj usamljenosti ($z = -1,914$; $p = 0,056$), nekompetentnosti ($z = -1,934$; $p = 0,053$) i niže zadovoljstvo životom ($z = -1,914$; $p = 0,056$) na granici značajnosti.

4. RASPRAVA

U ovom je istraživanju središnji interes bio ispitati povezanost između uspješnosti procesa druge separacija-individuacije tijekom adolescentnoga razvoja i pojavnosti ovisnosti o video igricama.

Poticaaj ovog istraživanja je zapažanje da proces druge separacije-individuacije koji započinje u razdoblju rane adolescencije kroz problem psihološke separacije pokreće razdoblje koje se može opisati kao pojava 'krize ovisnosti'. U tom razdoblju u skladu s Blosovom teorijom dolazi do veće potrebe za regresivnim oblicima ponašanja koji su potaknuti većom pojavom ovisničkih potreba u vidu pasivno-regresivnog ponašanja ili obranim oblicima ponašanja povezanih s tim potrebama, kao što su rizično ponašanje. To događanje s kojim se susreću adolescenti može se prepoznati u njihovim obiteljima u vidu veće emocionalne ovisnosti o pojedinim roditeljima, primarno majkama, kao i posebnim oblicima ponašanja koji mogu biti izraženi od pojave regresivnoga ponašanja do korištenja različitih obrana u odnosu na te potrebe. Sve se to događanje manifestira na području doživljaja sebe s nižim samopoštovanjem, osjećajem nekompetentnosti i drugim varijablama self-koncepta.

Cilj je istraživanja bio dokazati povezanost ovoga razvojnog događanja u pojavnosti ponašanja koje se može karakterizirati kao ovisnost o video igricama.

U realizaciji ovoga zadatka, u prvome je dijelu cilj bio istražiti na našem uzorku opće dobiveno zapažanje o spolnoj različitosti mladih u način ovladavanja ovog razvojnog zadatka. Razlike između spolova ispitivane su na varijablama kvalitete emocionalnih odnosa s roditeljima, način suočavanja s iskustvom odvajanja te u razini razvoja self-koncepta. U odnosu na već dobivena zapažanja, očekivanja su da postoje specifični vidovi ovladavanja iskustvom 'psihičkog odvajanja' kod mladića i djevojaka tijekom adolescentnoga razvoja.

U drugome je dijelu cilj bio istražiti različitost u ispitivanim varijablama mladih s obzirom na razdoblje njihova adolescentnoga razvoja. Očekivanja su da je ova 'kriza

ovisnosti' više izražena u ranoj adolescenciji (12 – 15 g.) i da se postepeno prevladava kroz razdoblje srednje adolescencije (15 – 18 g.).

I na kraju, treći je cilj ovoga istraživanja bio istražiti povezanost varijabli povezanih s procesom druge separacije-individuacije s pojavom ovisnosti o video igricama. Dobiveni će rezultati biti raspravljeni kroz tri odvojena poglavlja.

1. Spolna različitost u ovladavanju procesa druge separacije-individuacije

Na početku rasprave, valja se osvrnuti na različitost između spolova adolescenata s obzirom na način ovladavanja razvojnim (normativnim) zadatkom druge separacije-individuacije. Ovaj razvojni zadatak određen je psihičkim odvajanjem od roditelja, što predstavlja napuštanje ranih identifikacija s pojedinim aspektima roditelja što predstavlja posebno krizno razdoblje. S obzirom na ovo događanje, očekivana je pojava veće ovisnosti što se odražava na kvalitetu odnosa s roditeljima, način reagiranja u situacijama odvajanja kao i na područje njihovoga doživljaja sebe (self-koncept).

S obzirom na navedena područja manifestacije navedenoga procesa druge separacije-individuacije kao i pojave 'krize ovisnosti', istraživane su razlike između spolova na varijablama: (a) kvaliteta emocionalnih odnosa s roditeljima, (b) način ovladavanja iskustvom odvajanja i (c) razine formiranog self-koncepta.

(a) S obzirom na kvalitetu odnosa s roditeljima, dobiveni su rezultati potvrdili da djevojke percipiraju veću brigu majki nego dječaci te na taj način kroz veću povezanost s majkama ostvaruju proces druge individuacije.

(b) S obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja, mladići se negacijom „ograđuju“ od bliskosti. Zbog toga se može reći da sama izgradnja psihičke autonomnosti započinje upravo oživljavanjem simbiotsko-ovisničkih potreba s ranim iskustvom odvajanja. Rano iskustvo odvajanja povezujemo s odvajanjem djeteta od majke, kada je dijete majku percipiralo kao parcijalni objekt, znači djelom sebe, nakon čega doživljava majku kao totalni objekt, objekt odvojen od sebe. Tada dolazi do separacije i samoga straha od separacije jer dijete mora prihvatiti realitet, odnosno separaciju čime gubi osjećaj svemoći.

(c) S obzirom na razinu formiranoga self koncepta nije uočena razlika između spolova. Dobiveni rezultati ukazuju da neadekvatan odgoj, nezdrava okolina i nekvalitetni emocionalni odnosi mogu doprinijeti ovisničkome ponašanju adolescenata. Kao što su rezultati istraživanja pokazali, veća briga majki (pogotovo kod djevojaka) može značiti i veću ovisnost, što može voditi do neadekvatnoga rješavanja zadataka procesa druge separacije-individuacije u ovome

razvojnom razdoblju. Ova veća ovisnost kod djevojaka vodi do regresije povezane s izbirljivošću hrane u djetinjstvu, koja se kod djevojaka u adolescenciji reflektira u poremećajima u prehrani, odnosno anoreksiji i bulimiji.

Kako što je bilo rečeno, kod djevojaka se tada javlja snažan konflikt oko ovisnosti o majci te upravo ta želja da se prekine veza i nesigurnost u tu istu želju koja također može utjecati na samopouzdanje, samopoštovanje te ostale aspekte self-koncepta. Rezultati su na razini razvoja self-koncepta pokazali da su oba spola obuhvaćena istim procesom koji još traje, a prethodno je bio spomenuti pod nazivom „proces druge individuacije“.

Prikazana je i značajna razlika između spolova čiji rezultati pokazuju, a na temelju njih zaključujemo, da je proces psihičkoga odvajanja bolniji i teži za djevojke, dok mladići imaju spontanu podršku od strane majke u procesu odvajanja te je za njih taj proces mnogo lakši.

2. Ovladavanje procesom druge separacije-individuacije s obzirom na razdoblja adolescentnog razvoja

U drugom dijelu rasprave pažnja je usmjerena na rezultate istraživanja različitosti mladih s obzirom na razdoblje njihova adolescentnoga razvoja. Cilj je bio dobiti uvid u promjene koje se događaju tijekom adolescentnoga razvoja, a koje su povezane s uspješnošću ovladavanja iskustvom 'psihološke separacije', odnosno procesom druge separacije-individuacije. Upravo su zbog toga istraživane razlike s obzirom na razdoblja adolescentnoga razvoja na varijablama: a) kvaliteta emocionalnih odnosa s roditeljima, b) način ovladavanja iskustvom odvajanja, c) razine formiranog self-koncepta.

a) S obzirom na kvalitetu emocionalnih odnosa s roditeljima, dobiveni su rezultati pokazali značajnu razliku dobivenu na dimenziji majčine kontrole koju djevojke srednje adolescentne dobi percipiraju značajno više od djevojaka rane adolescentne dobi.

b) S obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja, mlađa dobna skupina mladih pokazuje značajno višu razinu separacijske anksioznosti u odnosu na stariju skupinu. Ovo govori u prilog zapažanja Blosa (1979, prema Špelić, 2007) da je početak adolescentnoga razvoja određen krizom psihičkoga odvajanja koja se manifestira u većoj separacijskoj anksioznosti.

S obzirom na spol, rezultati pokazuju razliku u načinu suočavanja s iskustvom odvajanja. Tako kod djevojaka na početku adolescentnoga razvoja dominira separacijska anksioznosti, koja se smanjuje tijekom daljnjega razvoja. Pojava separacijske anksioznosti

može se povezati s potrebom produženja simbiotske veze s majkom što ukazuje na necjeloviti doživljaj vlastitoga identiteta te nedostatak izgrađenoga self-koncepta što se često zapaža u idealizaciji odnosa s majkama.

Kod dječaka, na početku adolescentnoga razvoja dominira negacija kao obrana od separacijske anksioznosti koja se smanjuje tijekom daljnjega razvoja. Negacija znači da mladići poriču iskustvo ovisnosti koje dominira u ovome razdoblju.

c) Razina razvoja self- koncepta razlikuje se kod mladih rane i srednje adolescentne dobi. Značajno višu razinu self-koncepta nalazimo u kasnijoj dobi kod mladića i djevojaka. Ta viša razina ukazuje na uspješnost razvoja identiteta odrasle osobe. Tako kod djevojaka s obzirom na self-koncept s razvojem dolazi do povećanja osjećaja općeg zadovoljstva životom te smanjenja nekompetentnosti, usamljenosti i straha od evaluacije, dok kod mladića dolazi do povećanja samopoštovanja te smanjenja osjećaja nekompetentnosti i osjećaja usamljenosti.

3. Ovladavanje procesom druge separacije-individuacije i ovisnost o igricama

U trećem dijelu rasprave, pažnja je usmjerena na rezultate istraživanja koji se odnose na ispitivanje povezanosti uspješnosti ovladavanja iskustva 'psihološke separacije', odnosno procesa druge separacije-individuacije, i pojavne ovisnosti o video igricama. Očekivanje je da oni koji pokazuju poteškoću u procesu 'psihičkog odvajanja', odnosno oni koji imaju izraženije simbiotske potrebe imaju više izražene tendencije prema ovisničkom ponašanju i utoliko i prema učestalosti igranja video igricama.

Rezultati pokazuju da je mlađa skupina adolescenata (12 – 15g.) značajno više ovisna o video igricama nego kasnija dobna skupina (15 – 18g.). Uzevši u obzir razliku između djevojaka i mladića mlađe i starije adolescentne grupe, iz dobivenih rezultata zaključujemo da kod djevojaka dolazi do smanjenja ovisnosti o video igricama, dok je kod dječaka ta ista ovisnost produžena, odnosno na istoj je razini kao i u razdoblju rane adolescencije.

(a) Kvaliteta emocionalnih odnosa s roditeljima i utjecaj iskustva 'psihičkog odvajanja' adolescenta.

Značajni faktor za koji bi se moglo reći da je najviše „pogodio“ adolescente te ih time odveo u svijet ovisnosti o video igricama jest upravo separacijska anksioznost, odnosno negacija separacijske anksioznosti. Strah od nepoznatoga, strah od gubitka voljene osobe, te intenzitet kojim adolescenti to doživljavaju, karakterizira upravo te osobe koje imaju veće simbiotske potrebe. One utoliko više imaju izražene tendencije prema ovisničkom ponašanju i na taj način i prema učestalosti igranja video igrica. Ključna riječ u adekvatnome

prevladavanju, odnosno prolaženju kroz ovo razvojno razdoblje je roditelj, to jest njegova uloga u ovome razvojnom razdoblju. Upravo roditelji koje nazivamo „zanemareni tip“, a odnosi se na emocionalne odnose, zanemaruju dijete te mu daju potpunu slobodu što je uzrok većoj ovisnosti o video igricama, te takva djeca značajno manje percipiraju majčinu brigu i kontrolu. Osjećaju se izoliranima od svijeta te se zbog straha od nepoznatoga i straha od separacije vežu za „sigurnost“ i time postaju ovisni o video igricama.

(b) S obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja, zaključujemo da oni adolescenti koji pokazuju ovisnost o video igricama imaju značajno nižu razinu zrele neovisnosti te pokazuju veću tendenciju ka korištenju mehanizma negacije. Na temelju toga zaključujemo da adolescenti koji su ovisni o video igricama pokazuju lošu emocionalnu povezanost s oba roditelja. Ovi rezultati ukazuju na njihov manji uspjeh u ovladavanju iskustva odvajanja.

(c) S obzirom na razvoj self-koncepta, kroz istraživanje zaključujemo da oni adolescenti koji su ovisni o video igricama obično imaju niže samopouzdanje i samopoštovanje, a time i strah od usamljenosti i evaluacije. Upravo zbog tih koncepata i nedostataka na pojedinim razinama, adolescenti koji su ovisniji o video igricama teže prolaze kroz proces separacije te su samim time i nesigurniji u društvu. Nesigurnost u društvu za sobom povlači i druga pitanja, odnosno činjenice koje vode do zaključka da se upravo ti adolescenti koji provode više vremena igrajući video igrice upuštaju u virtualni svijet, svijet koji nije približen realitetu, odnosno realnom životu i problemima kroz koje bi svaki adolescent trebao prolaziti. Na taj se način adolescenti ograđuju od mogućih vlastitih strahova udubljenjem u virtualni svijet, a takvo ovisničko ponašanje pridonosi asocijalnom ponašanju. Iz toga se može zaključiti da su im socijalni odnosi slabije razvijeni, te da im je jedina poveznica sa sigurnošću upravo ovisnost o video igricama.

5. ZAKLJUČAK

Na osnovu izvršenoga istraživanja možemo zaključiti da je adolescencija značajno razdoblje u kojemu dolazi do formiranja odrasle osobnosti, odnosno osobnosti koja se sposobno, samostalno i autentično razvija. Ovaj razvoj predstavlja prelazak iz razdoblja dječje ovisnosti o roditeljima do postepene izgradnje samostalne individue sposobne za socijalno funkcioniranje. Ovaj je razvoj prema Blosu (1979, prema Špelić, 2007) određen procesom druge separacije-individuacije u kojem se mladi u adolescentnoj dobi suočavaju s psihičkim odvajanjem i krizom odvajanja.

1. Adolescentni razvoj određen procesom druge separacije-individuacije pokazuje različitost s obzirom na spol adolescenata. Ispitivanjem je dobiveno da djevojke u odnosu na mladiće pokazuju veću emocionalnu povezanost uz majke, te na taj način ostvaruju proces druge individuacije. Ta je razlika dobivena s obzirom na način ovladavanja iskustvom odvajanja. U suočavanju s iskustvom psihičkoga odvajanja, kod djevojaka dominira pojava separacijske anksioznosti dok kod mladića dominira negacija kao obrana od ovisničkih potreba za bliskošću. Međutim, na području self-koncepta nisu dobivene razlike.

2. Adolescentni razvoj određen procesom druge separacije-individuacije pokazuje različitost s obzirom na dob adolescenata. Ta promjena tijekom adolescentnoga razvoja s obzirom na emocionalne odnose u obitelji dobivena je kod djevojaka. One nakon razdoblja rane adolescencije značajno više doživljavaju majčinu kontrolu. Tijekom adolescentnoga razvoja dobivena je promjena u načinu ovladavanja separacijskom anksioznošću. Kod djevojaka dolazi do smanjenja separacijske anksioznosti dok kod mladića dolazi do smanjenja negacije koju su ranije koristili u obrani od separacijske anksioznosti. Sve ove promjene manifestiraju se i na području self-koncepta. Kod djevojaka tijekom adolescentnoga razvoja dolazi do povećanja osjećaja općega zadovoljstva životom te smanjenja nekompetentnosti, usamljenosti i straha od evaluacije, dok kod mladića dolazi do povećanja samopoštovanja te smanjenja osjećaja nekompetentnosti i osjećaja usamljenosti.

3. S obzirom na povezanost procesa druge separacije-individuacije i ovisnosti o video igricama, rezultati pokazuju da je mlađa dobna skupina adolescenata značajno više ovisna o video igricama nego kasnija dobna skupina. Tijekom razvoja, do smanjenja ovisnosti dolazi kod djevojaka što nije situacija kod mladića.

U ispitivanju karakteristika mladih koji pokazuju tendenciju ovisnosti o video igricama zapaženo je da se oni doživljavaju više zanemarenim s obzirom na njihove

emocionalne odnose s roditeljima. Tijekom razvoja, ova skupina adolescenata pokazuje nižu razinu razvoja zrele neovisnosti kao i veće korištenje negacije u ovladavanju iskustva odvajanja. Ove karakteristike mladih s tendencijom ovisnosti o video igricama praćene su njihovim nižim rezultatima na svim varijablama self-koncepta.

Zaključak na temelju istraživanja također je povezan s emocionalnim odnosima s roditeljima. Oni adolescenti koji su odrastali u nekompatibilnoj sredini odnosno s roditeljima koji su im pružali svu slobodu imaju više problema s ovisnošću od ostalih adolescenata.

Proces druge individuacije normalna je razvojna promjena u životu svakoga pojedinca. Također se valja prikloniti teoriji da je, osim rješavanja edipovoga kompleksa i izgradnje spolnoga identiteta, primarni zadatak adolescentnoga razvoja izgradnja psihičke autonomije. Tako s procesom druge individuacija počinje oživljavanje ovisničkih, simbiotskih potreba i osjećaja koji su se prvi puta pojavili u ranome djetetovom razvoju kada je ono prvi puta prolazilo kroz strah od separacije.

6. SAŽETAK

Ovaj rad polazi od Blosova (1979, prema Špelić, 2007) shvaćanja da proces 'druge separacije-individuacije' ima značajni udio u uspješnosti cjelokupnoga adolescentnog razvoja. U tom konceptu adolescentni razvoj određen je uspješnošću mladih u suočavanju i ovladavanju iskustvom 'psihološkog odvajanja' u kojemu značajnu ulogu ima kvaliteta emocionalnih odnosa s njihovim roditeljima. Ovaj se proces tijekom adolescentnoga razvoja manifestira u pojavi 'krize ovisnosti' čiji neuspjeh ovladavanja može biti jedan od uzroka pojave ovisničkog ponašanja mladih.

Cilj je bio ispitati (1) spolnu različitost mladih u adolescentnoj dobi s obzirom na proces druge separacije-individuacije, zatim (2) promjene kod mladih tijekom adolescentnoga razvoja s obzirom na proces druge separacije-individuacije i (3) povezanost između uspješnosti procesa druge separacije-individuacije i ovisnosti o video igricama.

Dobiveni rezultati potvrđuju postojanje (1) spolne različitost tijekom adolescentnoga razvoja s obzirom na emocionalnu povezanost mladih s njihovim roditeljima kao i u načinu ovladavanja iskustvom odvajanja. Ta je razlika prepoznata kroz veću povezanost djevojaka s majkama nego što je to slučaj kod mladića. U načinu ovladavanja iskustvom odvajanja, kod djevojaka je izražena separacijska anksioznost dok kod mladića negacija kao obrana od separacijske anksioznosti. Dobiveni rezultati potvrđuju postojanje (2) promjena tijekom adolescentnoga razvoja u emocionalnim odnosima s roditeljima, načinom ovladavanja iskustvom odvajanja kao i razine self-koncepta određenih procesom separacije-individuacije. Mlađa dobna skupina pokazuje značajno veću separacijsku anksioznost koja se razvojem smanjuje što je praćeno pozitivnim promjenama kod mladih na području doživljaja self-koncepta. S obzirom na pojavu ovisnosti o video igricama dobivena je potvrda o postojanju (3) povezanosti pojave ovisnosti s uspješnošću procesa druge separacije-individuacije tijekom adolescentnoga razvoja. Mladi s tendencijom ovisnosti o video igricama pokazuju lošu emocionalnu povezanost s oba roditelja i na području ovladavanja iskustvom odvajanja pokazuju veću prisutnost negacije i neuspjeh u razvoju zrele neovisnosti. Sve te njihove karakteristike povezane su nižom razinom razvoja self-koncepta.

SUMMARY

This work starts from Blos (1979, according Špelić, 2007) understanding that the process of 'other separation-individuation' has a significant part in the success of the overall adolescent development. In this concept, adolescent development is determined by the success of young people in confronting and overcoming the experience of "psychological separation" in which parents have an important role in the quality of the emotional relationship. This process during adolescent development is manifested in the emergence of 'dependency crisis', whose failure to master can be one of the causes of addictive behavior of young people.

The purpose was to (1) examine gender diversity of young people in adolescence due to the process of other separation-individuation, than (2) examine changes in young people during adolescent development due to the process of other separation-individuation and (3) examine the relationship between the success of the process of other separation-individuation and dependence on video games.

Given results confirms the existence of (1) sexual diversity during adolescent development considering of emotional connection of the young people with their parents as well as in the way of mastering the experience of separation. This difference is recognized through a greater connection of girls with mothers than boys. In the way of mastering an experience of separating the girls expressed separation anxiety while in boys denial is a defense from the separation anxiety. The results confirm the existence of (2) changes during adolescent development in emotional relationships with parents, the way of mastering the experience of separation and the level of self-concept determinate with the process of separation-individuation. The younger age group showed significantly higher separation anxiety which reduces with development followed by positive changes in young people in the experience of self-concept. Given the occurrence of dependence on video games there was obtained confirmation of the existence of (3) connection between addiction with success of process of other separation individuation during adolescent development. Young people with a tendency to addiction to video games show poor emotional relationship with both parents and in the field of mastering with the experience of separation is shown a greater presence of negation and failure in the development of mature independence. All these characteristics are conected to their lower level of development of self concept.

7. LITERATURA

1. Nikolić, S. (1990): *Svijet dječje psihe*. Osnove medicinske dječje psihologije, Prosvjeta Zagreb.
2. Smojver-Adžić S. (1998): *Proces separacije-individuacije adolescenata: Prikaz upitnika*. Društvena istraživanja. Zagreb, 7 (4 – 5); 603 – 617.
3. Špelić, A. (2007): *Proces druge individuacije i rani adolescentni razvoj*. Zbornik radova (*Međunarodni znanstveni skup Dani Mate Damerina Medulin, 21. i 22. travanj 2007*): Kadum V. (ur.) *'Deontologija učitelja'*. Visoka učiteljska škola u Puli, Sveučilišta u Rijeci. (str. 235 – 250).
4. Špelić, A. (2006): *Psihološka prilagodba studentica na prvoj godini studija*. Zbornik radova (*Međunarodnog znanstvenog skupa Dani Mate Damerina. Medulin, 10. i 11. studeni 2005.*) Kadum V. (ur.) *'Novi komunikacijski izazovi u obrazovanju'*, Visoka učiteljska škola u Puli, Sveučilišta u Rijeci. (str. 195 – 208).
5. Špelić, A. (2004): *Teorije objektivnih odnosa*. (str. 90 – 99.) U: Razvojna psihologija (skripta) http://www.unipu.hr/uploads/media/SKRIPTA_Razvojna_psihologija.pdf
6. Špelić, A. (1995): *Uloga separacije u individuaciji članova psihoterapijske grupe*. Psihoterapija, Zagreb, 25; 149 – 165.
7. Vranješević, J., *Adolescencija*, (10. studenog 2014.) http://www.pefja.kg.ac.rs/preuzimanje/Materijali_za_nastavu/Nastava%202010-11/Razvojna%20psihologija/Adolescencija_Vranjesevic.doc